

Goed voor Elkaar: resultaten en meerwaarde

**Eindrapportage van het landelijke programma ondersteuning
vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid**

Paul Duijvestijn en Joost Groenendijk (DSP-groep)
Matthijs Terpstra (MOVISIE)

RAPPORT

Goed voor Elkaar: resultaten en meerwaarde

Eindrapportage van het landelijke programma ondersteuning vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid

Paul Duijvestijn en Joost Groenendijk (DSP-groep)
Matthijs Terpstra (MOVISIE)

Amsterdam, 13 december 2012

Paul Duijvestijn en Joost Groenendijk (DSP-groep)

pduijvestijn@dsp-groep.nl

Matthijs Terpstra (MOVISIE)

m.terpstra@movisie.nl

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding, achtergrond en opzet <i>Goed voor elkaar</i>	5
1.2	Doel, opzet en opbouw van de eindevaluatie	6
2	Goed voor Elkaar: feiten en cijfers	8
2.1	Nulmeting	8
2.2	Adviestrajecten	11
2.3	Prestatieveld4.nl	14
2.4	Social media	15
3	CMO's en gemeenten over Goed voor Elkaar	17
3.1	Wat heeft Goed voor Elkaar opgeleverd?	17
3.2	Waarom dankt Goed voor Elkaar het succes? Kritische succesfactoren – deel 1	20
3.3	Welke gemeenten profiteren van Goed voor Elkaar? Kritische succesfactoren – deel 2	21
3.4	Kanttekeningen en verbeterpunten	23
3.5	De toekomst van het vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid	24
4	Conclusie en aanbevelingen	27

Ervaringen met *Goed voor Elkaar* in 10 gemeenten

•	Linda Cörvers, Sittard-Geleen: <i>“Zo is Streekzorg ontstaan”</i>	4
•	André-Douwe de Vries, Ameland: <i>“Hoe houd je een vergrijzend eiland leefbaar?”</i>	7
•	Hans Bosch, Dinkelland: <i>“Samen met het veld kijken wie waar z'n jas heeft hangen”</i>	10
•	Judith Maaskant, Lingerwaard: <i>“Gerrit fungeerde als klankbord”</i>	13
•	Christine Reitzema, Haarlem: <i>“Terugblikken op een aantal succesvolle maatregelen”</i>	16
•	Nicole Pannebakker, Maasgouw: <i>“Het onderwerp EVC's was goed behapbaar”</i>	19
•	Jan Hibma & Janneke Bakker, Súdwest-Fryslân: <i>“Sjoerd heeft lijn aangebracht”</i>	22
•	Resy Leuverink, Hellendoorn: <i>“Zien wat andere gemeenten doen”</i>	26
•	Linda Stomphorst, Apeldoorn: <i>“Zo objectief mogelijk stil staan bij het eigen beleid”</i>	29
•	Maartje Kok, Diemen: <i>“Het gaf me de gelegenheid om het thema snel eigen te maken”</i>	31

“Zo is Streekzorg ontstaan: een regionale samenwerking van negen organisaties”

Waar had de ondersteuning in Sittard-Geleen precies betrekking op?

Wij hebben twee keer aangeklopt bij Goed voor Elkaar voor advies en ondersteuning. De eerste keer door mijn voorgangster. Daarbij ging het om het opzetten van wat wij noemen *Streekzorg* in de Westelijke Mijnstreek. Vanuit de gemeente vonden en vinden wij het belangrijk dat allerlei vrijwilligersorganisaties, die kwetsbare groepen ondersteunen zoals ouderen en mensen met een beperking, hun krachten bundelen en goed samenwerken. Zo is Streekzorg ontstaan: een regionale samenwerking van negen organisaties, die hun activiteiten rond informele zorg op elkaar afstemmen en elkaar aanvullen. Denk aan onder andere het Rode Kruis, de Zonnebloem en de Thuishulpcentrale De Brug. De Goed voor Elkaar-adviseur heeft dit helpen opstarten. Het ging daarbij vooral om het bij elkaar brengen van al die organisaties en het komen tot gezamenlijke doelen. Ze hebben toen zelf een inventarisatie gemaakt van ieders aanbod. Dat is heel succesvol verlopen, omdat het er voor heeft gezorgd dat de dubbelingen eruit zijn gehaald en witte vlekken worden aangepakt.

En waar ging dat tweede adviestraject over?

Toen ik zelf op deze functie terecht kwam heb ik een Goed voor Elkaar-adviseur benaderd toen wij bezig waren met de voorbereiding voor het ontwikkelen van een praktisch uitvoeringsplan, waarin wordt beschreven hoe vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties ondersteund worden door de gemeente. In dat kader liep al een klein onderzoekje naar de mening van deze organisaties op het huidige ondersteuningsaanbod en hun wensen op dat gebied. De adviseur heeft toen meegedacht over dat onderzoek en haar licht laten schijnen op conceptstukken. Een aantal punten die zij aandroeg zijn meegenomen in de rapportage van het onderzoek.

Zouden er dingen zonder Goed voor Elkaar heel anders zijn gelopen?

Het is moeilijk om aan te geven wat de exacte bijdrage is van zo'n programma. Wel merk ik dat het helpt als een relatieve buitenstaander meekijkt en meedenkt. Zo iemand werpt een frisse blik op het beleid en de plannen. Het voorkomt dat je een beetje vastroest. In die zin was het wel een eyeopener. Ook al omdat je dan iemand erbij hebt die makkelijk relaties kan leggen en kan laten zien dat andere gemeenten een soortgelijke problematiek op een andere manier oplossen. Dat betekent niet dat je het precies hetzelfde hoeft te doen, want het is overal toch net even anders, maar je kunt er wel van leren.

Wat had wat jou betreft beter of anders gekund?

Doordat ik pas halverwege het programma op deze functie terechtkwam wist ik pas laat van het bestaan van Goed voor Elkaar. Als ik dat eerder had geweten had ik ook eerder om advies gevraagd. Nu kwam het gedeeltelijk als mosterd na de maaltijd, omdat er al een aantal zaken in gang waren gezet, zoals dat onderzoek. Het is handiger als een adviseur van begin af aan betrokken is.

Hoe kijk je aan tegen een programma als Goed voor Elkaar, dat gemeenten ondersteuning biedt bij het beleid?

Voor visie- en strategieontwikkeling hebben wij over het algemeen zelf genoeg capaciteit in huis. Bovendien moet je daarin ook het college volgen. Persoonlijk had het programma zich wat mij betreft daarom meer mogen richten op de uitvoering. Je hebt als gemeente vooral hulp nodig bij praktische zaken. In de implementatie zit veel werk; daar kun je wel ondersteuning gebruiken. Hoewel dat waarschijnlijk nog sterker voor kleinere gemeenten met minder uitvoeringskracht geldt.

Welke ondersteuningswensen en –behoeften leven er nog op het terrein van vrijwilligerswerk en mantelzorg?

Actief burgerschap wordt steeds belangrijker en vrijwilligers en mantelzorgers zullen dus in te toekomst steeds meer belast worden. Dat maakt het extra belangrijk om hen goed te ondersteunen en duidelijk te krijgen wat ze daarin zelf nodig achten. Daar laten we dus ook onderzoek naar doen. Wat dat betreft ligt er een duidelijke lijn, maar ik kan me voorstellen dat er wel weer vragen komen zodra we daadwerkelijk invulling gaan geven aan die ondersteuning. Hoe pak je de ondersteuning die mantelzorgers willen aan? Hoe bewaak je hun grenzen? Dat soort dingen.

1 Inleiding

Goed voor Elkaar is het landelijk meerjarenprogramma om mantelzorg- en vrijwilligerswerkbeleid op lokaal niveau te versterken. Het programma, dat gecoördineerd wordt door MOVISIE, begon in 2009 met een grootschalige nulmeting. In de jaren 2010 tot en met 2012 hebben adviseurs van de provinciale Centra voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO's) gemeenten ondersteund. In deze eindrapportage volgt een terugblik, met als belangrijkste vraag: wat heeft *Goed voor Elkaar* opgeleverd en wat valt er van te leren? In het laatste hoofdstuk wordt ook vooruitgeblikt.

1.1 Aanleiding, achtergrond en opzet *Goed voor elkaar*

In prestatieveld 4 van de Wmo is vastgelegd dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de ondersteuning van mantelzorgers en vrijwilligers. Om hieraan richting te geven publiceerde Jet Bussemaker, toenmalig staatssecretaris van VWS, in oktober 2007 de beleidsbrief *Voor Elkaar*. In deze brief schrijft zij dat ze gemeenten zal ondersteunen bij het invullen van prestatieveld 4. Hiermee wilde de staatssecretaris bereiken dat mantelzorgers en vrijwilligers overal kunnen rekenen op ondersteuning en mede daardoor hun werk goed kunnen blijven doen. Voor veel gemeenten was het een nieuw beleidsterrein.

Basisfuncties

Om voor gemeenten en uitvoerende organisaties een gemeenschappelijk kader aan te reiken, formuleerden het ministerie van VWS, de VNG en Mezzo in 2008 acht basisfuncties mantelzorg. Ook ontwikkelden de Vereniging NOV, het ministerie van VWS en de VNG samen met verschillende vrijwilligerscentrales, vrijwilligersorganisaties en provinciale Centra voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO's) vijf basisfuncties vrijwilligerswerk. Deze basisfuncties zijn te vinden in de publicatie *Basisfuncties Lokale ondersteuning vrijwilligerswerk en mantelzorg* van het ministerie van VWS (mei 2009). Maar met het formuleren en publiceren van de basisfuncties ben je er nog niet. Daarom kreeg MOVISIE in maart 2009 de opdracht om de basisfuncties bij gemeenten onder de aandacht te brengen en het werken ermee te stimuleren. Dit leidde tot het landelijke project *Goed voor Elkaar*. In elke provincie werkte MOVISIE samen met het CMO, die in hun reguliere werkzaamheden al vaker betrokken zijn bij het Wmo-beleid van gemeenten in hun provincie.

Doel

Bussemaker stelde zichzelf in de beleidsbrief *Voor elkaar* tot doel dat 75% van de gemeenten in 2012 met de basisfuncties werkt, bij het ondersteunen van vrijwilligers en mantelzorgers. Het afgeleide doel voor *Goed voor Elkaar* was: alle gemeenten de basisfuncties onder de aandacht brengen en naar behoefte ondersteunen van de gemeenten in het werken met de basisfuncties.

Nulmeting

De nulmeting was het startpunt in de gemeente om mantelzorg en vrijwilligerswerk aandacht te geven. Deze bestond uit een vragenlijst, waarbij alle basisfuncties aan bod kwamen. Daarop volgde een gesprek met een adviseur, waarin een plan voor een vervolg gemaakt werd. In het rapport *Goed voor elkaar met de basisfuncties* (zie www.movisie.nl) zijn de resultaten uit 2009 weergegeven.

Advies

Na de nulmeting volgden adviesgesprekken met Goed voor Elkaar-adviseurs. In die gesprekken is afhankelijk van de behoeften in de gemeenten, aangesloten bij de lokale situatie. Daarnaast organiseerde Goed voor Elkaar in elke provincie regiobijeenkomsten, waarin gemeenten kennis uitwisselden. Op de website www.prestatieveld4.nl verschenen publicaties en methodieken en via een LinkedIn-groep vond discussie plaats. Nieuws werd getwitterd via @prestatieveld4 en twee maal per jaar stuurde MOVISIE Prestatieveld @4-kaarten naar de gemeenten.

1.2 Doel, opzet en opbouw van de eindevaluatie

In de eindrapportage blikken we terug op *Goed voor Elkaar*. Deze eindevaluatie is bedoeld als verantwoording, maar ook om te leren en vooruit te blikken. In de eerste plaats kijken we naar de feiten en cijfers: wat is het bereik en de omvang geweest van het programma *Goed voor Elkaar*? Hoeveel gemeenten namen deel en op welke inhoudelijke thema's is een bijdrage geleverd? Daarnaast kijken we kritisch naar de aanpak. Hoe ervaren betrokkenen *Goed voor Elkaar*? Wat was de meerwaarde en wat waren belangrijke succesfactoren? Wat zijn elementen die anders of beter hadden gekund of ontmoeten? Antwoord op deze vragen geeft zicht op de mate waarin het vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid heeft geprofiteerd van *Goed voor Elkaar*. Verder laat het de toegevoegde waarde zien van een provinciale adviseurspool die landelijk beleid lokaal laat landen.

Methodische opzet van de evaluatie en opbouw van de rapportage

Via maand- en kwartaalrapportages heeft MOVISIE gedurende de gehele projectperiode bijgehouden hoeveel gemeenten deelnamen aan *Goed voor Elkaar* en op welke thema's ondersteuning is verleend. In *hoofdstuk 2* worden de belangrijkste feiten en cijfers op een rij gezet. De nadruk in de eindevaluatie ligt op 'leren'. Daarom is gekozen voor een goeddeels kwalitatieve opzet, waarin op zoek is gegaan naar succesvolle praktijken. MOVISIE voerde gesprekken met adviseurs van alle CMO's. Dit gaf een eerste beeld van hun ervaringen met *Goed voor Elkaar*. DSP-groep heeft vervolgens verdiepende interviews gehouden met vijf provinciale adviseurs. In de gesprekken van DSP met de CMO-adviseurs is ingezoomd op de meerwaarde van *Goed voor Elkaar* voor gemeenten en de rol die zij als CMO en adviseur speelden. Centraal stond de vraag welke gemeenten meer en minder hebben geprofiteerd van *Goed voor Elkaar* en waarom. Tenslotte heeft DSP gesprekken gevoerd met tien gemeenten, die – naar indruk van de CMO-adviseurs – veel aan *Goed voor Elkaar* hebben gehad.¹ Aan hen is gevraagd waar de ondersteuning betrekking op had, hoe het traject is verlopen en wat de bijdrage was van *Goed voor Elkaar*. Verder is gesproken over cruciale elementen in de ondersteuning en verbeterpunten. Ter illustratie zijn verslagen van de gemeentegesprekken integraal in voorliggende eindrapportage opgenomen. Dit maakt inzichtelijk wat *Goed voor Elkaar* zoal heeft opgeleverd voor de gemeenten. Anders gezegd: de verhalen uit de praktijk maken duidelijk hoe het programma lokaal werkt. *Hoofdstuk 3* biedt plek aan de overallanalyse van de gesprekken met de CMO's en gemeenten. De belangrijkste ervaringen en bevindingen van de betrokken adviseurs en ambtenaren komen hier aan bod, evenals hun inschatting van de toekomst van het vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid. In *hoofdstuk 4* tenslotte maken we de balans op, trekken we conclusies en blikken we vooruit. Daarbij gaan we in op de gevolgen van de nieuwe kabinetsmaatregelen en decentralisaties.

Noot 1 In de selectie van de gemeenten is rekening gehouden met spreiding voor wat betreft regio, gemeentegrootte en onderwerp (vrijwilligerswerk/mantelzorg).

Ameland (3.460 inwoners, Friesland)
André-Douwe de Vries, beleidsmedewerker Welzijn

“Hoe houd je een vergrijzend eiland leefbaar?”

Waar had de ondersteuning vanuit Goed voor Elkaar in Ameland betrekking op?

Ameland heeft 3.500 inwoners en vormt een hechte gemeenschap. Iedere eilander van 18 tot en met 70 jaar zet zich regelmatig in als vrijwilliger, bijvoorbeeld via een sportvereniging, een evenement of de kerk. Zowel zakelijk als privé zijn de eilandbewoners veel op elkaar aangewezen. Vrijwilligers zijn van groot belang voor het eiland, maar hoe benut je het beschikbare potentieel? En hoe zorg je dat vrijwilligersorganisaties niet overbelast raken? Samen met SCW ontstond in 2009 het idee om een vrijwilligerssteunpunt op te richten. De adviseur van Goed voor Elkaar dacht mee over de opzet, inrichting en de uitvoering.

Wat waren concrete resultaten van Goed voor Elkaar?

Na een inventarisatie en concrete prestatieafspraken tussen gemeenten en SCW is het steunpunt in het najaar van 2010 officieel van start gegaan. De adviseur van Goed voor Elkaar raadde ons aan om de mogelijkheden te verkennen voor een vrijwilligerspool die bij vrijwilligersorganisaties en incidenteel bij grotere evenementen kan worden ingezet. De adviseur dacht ook mee met de coördinator van het steunpunt om te komen tot een concreet werkplan.

Wat is de meerwaarde geweest van Goed voor Elkaar voor Ameland?

Samen met de adviseur is eerst gekeken wat mogelijk en haalbaar is voor Ameland. Dit leidde tot een overzicht van speerpunten en inrichting. De adviseur ondersteunde en diende ook nadrukkelijk als klankbord voor SCW. De gemeente voert de regie en geeft de kaders, zodat de uitwerking vervolgens in nauwe samenwerking met SCW vorm kon krijgen. De adviseur kon zich goed bewegen in dit krachtenveld.

Wat had beter of anders gekund? Wat waren belemmerende factoren?

Een van de speerpunten was om vraag naar en aanbod van vrijwilligers beter op elkaar af te stemmen. Het bleek dat de behoefte aan een vrijwilligerspool niet zo groot was. Veel organisaties zijn namelijk heel goed in staat om eigen vrijwilligers te werven. Hier hebben we van geleerd. We hebben vervolgens bekeken met welke organisaties er contacten zijn vanuit de gemeente en SCW. We vroegen ze waar ze tegenaan lopen. Een van de uitkomsten was dat er vaak problemen zijn met verzekeringen. We besloten een bijeenkomst te organiseren en verzekeringen voor alle vrijwilligers af te sluiten.

Wat waren cruciale elementen of sterke punten in de aanpak van Goed voor Elkaar?

Ameland is een overzichtelijke gemeenschap. Voordeel van de kleine schaal is dat je heel makkelijk verbindingen kan maken en iets kan opzetten. Keerzijde is dat de infrastructuur daarmee ook heel kwetsbaar is. Het hangt allemaal sterk af van personen die slechts een beperkt aantal uren kunnen worden ingezet. Onze ambitie is om vrijwilligersorganisaties te ondersteunen.

Ameland is een kleine gemeente. Werken jullie regionaal samen op het thema vrijwilligers?

We trekken in de regio veel samen op met Noord-Oost Friese gemeenten zoals Dongeradeel, Dantumadiel en Kollumerland c.a.. Zo is er bijvoorbeeld ook een regionale mantelzorgorganisatie. Per vraagstuk kijken we of we samenwerken via een regionale aanpak of dat het binnen de Amelander gemeenschap kan worden gedaan. Voor de decentralisaties in het sociale domein op het gebied van zorg, werk en jeugd werken we samen op regionale en soms zelfs provinciale schaal.

Hoe kijkt u in zijn algemeenheid terug op het programma Goed voor Elkaar?

Ik vind het heel positief dat het Ministerie van VWS een duwtje in de rug geeft om concreet aan de slag te gaan met vrijwilligerswerk. Aanvankelijk was het voor ons nog niet duidelijk hoe precies. Belangrijk resultaat is dat er binnen de interne structuur van SCW meer helderheid is gekomen over de doelen. Daarnaast zijn er talloze nieuwe verbindingen ontstaan tussen vrijwilligersorganisaties en het steunpunt. Deze organisaties kunnen nu ook aankloppen bij het steunpunt. Op die manier krijg je een olievlekwerking en ontstaan nieuwe verbindingen.

Welke ondersteuningswensen en -behoeften leven er nog?

Als je kijkt naar alle ontwikkelingen die nu plaatsvinden, dan verwachten we dat er de komende tijd een nog groter beroep op mantelzorgers zal worden gedaan. De eigen kracht van mensen wordt steeds meer aangesproken. Ik vraag me wel eens af: hoe ziet dat er over tien jaar uit? Hoe houd je een vergrijzend eiland leefbaar? Hoe belastbaar is de samenleving nog? Op een bepaald moment houdt het op. Als het knapt dan gaat het niet goed. Het is belangrijk om daar continu met elkaar het gesprek over te voeren.

2 Goed voor Elkaar: feiten en cijfers

Via maand- en kwartaalrapportages hield MOVISIE gedurende de gehele projectperiode bij hoeveel gemeenten deelnamen in Goed voor Elkaar en op welke thema's ondersteuning is verleend. Dit hoofdstuk bevat een samenvatting van de belangrijkste feiten en cijfers. Achtereenvolgens gaan we in op de nulmeting (2.1), adviesgesprekken (2.2), website (2.3) en social media (2.4).

2.1 Nulmeting

Nederland telde in 2009 441 gemeenten. Van maart tot en met december 2009 legden 379 gemeenten (86 procent) zichzelf langs de meetlat. De zogenaamde nulmeting was het startpunt om het beleid voor mantelzorg en vrijwilligerswerk aandacht te geven. Uiteindelijk deden 386 van alle 415 gemeenten (per 1 januari 2012) mee, een respons van 93 procent.

In de rapportage van de nulmeting is toegelicht wanneer een gemeente het predicaat 'Goed voor elkaar' op een basisfunctie krijgt. De belangrijkste conclusie uit de nulmeting was dat gemeenten werk aan de winkel hadden. Een andere conclusie eind 2009 was dat de ondersteuning van het vrijwilligerswerk iets beter op de kaart staat dan die van mantelzorg.

Tabel 2.1 Overzicht van de basisfuncties en het percentage dat deze 'goed voor elkaar' heeft

Basisfunctie (vrijwilligerswerk)	Percentage goed voor elkaar
Vertalen maatschappelijke ontwikkeling	34%
Verbinden en makelen	42%
Versterken	46%
Verbreiden	68%
Verankeren	10%

Uit de nulmeting kwam naar voren dat wat betreft de ondersteuning van vrijwilligerswerk de basisfunctie Verbreiden (68%) in meer dan twee derde van de gemeenten 'goed voor elkaar' was. De basisfunctie Verankering (10%) gaf aanleiding voor adviseurs van CMO's om in gesprek te gaan met gemeenten en hier aan te werken.

Tabel 2.2 Overzicht van de basisfuncties en het percentage dat deze 'goed voor elkaar' heeft

Basisfunctie (mantelzorg)	Percentage goed voor elkaar
Informatie	50%
Advies en begeleiding	47%
Emotionele steun	39%
Praktische hulp	34%
Educatie	32%
Respijtzorg	27%
Materiële hulp	17%
Financiële tegemoetkoming	8%

Op het gebied van mantelzorg kwam naar voren dat de basisfunctie Informatie in bijna de helft van de gemeenten 'goed voor elkaar' was. Deze basisfunctie is ook benoemd als apart prestatieveld binnen de Wmo. Basisfuncties die om de meeste aandacht vroegen waren Respijtzorg, Materiële hulp en Financiële tegemoetkoming voor mantelzorgers.

“Samen met het veld kijken wie waar z'n jas heeft hangen”

Wat heeft gemeente Dinkelland gehad aan Goed voor Elkaar?

Het begon met de nulmeting. Die maakte expliciet en concreet waar we op dat moment stonden met vrijwilligersorganisaties en mantelzorg. Op basis daarvan konden we de richting van ons beleid bepalen. De basisfuncties zorgden ervoor dat we heel gericht met organisaties uit het veld thema's konden benoemen. Ze vormden een soort kapstok, waarbij we samen met het veld gingen kijken wie waar z'n jas heeft hangen en welke haken nog niet waren gevuld. Daar hebben we vervolgens werk van gemaakt en dat heeft uiteindelijk geleid tot twee actiegerichte en gedragen beleidsnotities: een soort scheurkalender met hele concrete actiepunten.

Hoe kwam die samenwerking met het veld precies tot stand?

We hebben allerlei organisaties uit het veld, zowel vrijwilligers als professionals, rechtstreeks benaderd naar aanleiding van een startbijeenkomst. Dat liep gelijk goed, omdat we een gezamenlijk kader en concrete uitgangspunten hadden: de basisfuncties. Dat maakte het voor iedereen concreet en werkbaar. Al snel kwam er bijvoorbeeld een mantelzorggids tot stand, waarin alle instellingen zijn opgenomen. Dat was grote winst en daar plukken we nu nog steeds de vruchten van, ook in het kader van de AWBZ-decentralisatie. Als gemeente, maar ook als organisaties onderling, weten we elkaar nu veel makkelijker te vinden.

Wat was de rol van de Goed voor Elkaar-adviseurs hierin?

Arcon heeft vanaf het allereerste begin als een soort sparringpartner en klankbord gefungeerd. We hebben maximaal gebruik gemaakt van de beschikbare mogelijkheden en heel wat gesprekken gevoerd. In omvang was dat eigenlijk precies goed. Juist als kleine gemeente hebben we vaak een stuk kennisachterstand en dan is het ontzettend fijn als er af en toe iemand van buiten invliegt, die op een compacte manier informatie aanreikt, verbindingen kan leggen en onafhankelijk en kritisch meedenkt.

Op welk gebied heeft dat echt een verschil gemaakt?

Het belangrijkste thema is geweest: hoe vergroten we de betrokkenheid van alle professionele en niet-professionele instellingen? Hoe zorgen we ervoor dat het voor iedereen duidelijk is wat er wordt gevraagd en verwacht wordt? Het heeft echt geholpen om daarover met Arcon van gedachten te wisselen. Omdat het gratis was kon dat; het maakte de drempel lager. Samenwerking met het maatschappelijke middenveld biedt enorme kansen, maar we moeten die kansen wel zien en benutten. Door Goed voor Elkaar is dat in een stroomversnelling gekomen en daardoor heeft het thema nu meer aandacht en gedragenheid, ook politiek-bestuurlijk.

Wat zijn wensen en leerpunten voor de toekomst?

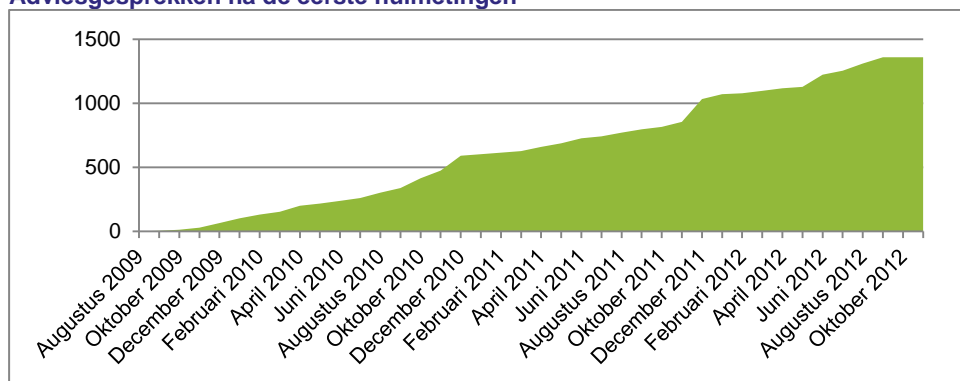
Vrijwilligerswerk en mantelzorg krijgen meer en meer nadruk, ook met het oog op de toenemende zorgkosten en in het kader van de transitie. Juist in zo'n tijd bestaat bij gemeenten in het algemeen en kleine gemeenten in het bijzonder behoefte aan expertise. Hoe pak je dit aan? Wat kun je wel en niet van vrijwilligers verwachten?

En gevraagd naar een leerpunt is het vooral de uitdaging om ervoor te waken burgers niet te overvragen wanneer je hen betreft bij het beleid. De laatste jaren doen gemeenten én maatschappelijke organisaties allerlei tevredenheidsonderzoeken, al dan niet verplicht. Om onderzoeksmoeheid bij burgers te voorkomen is het de kunst om al die onderzoeken en enquêtes goed op elkaar af te stemmen, zowel intern binnen de gemeente als ook extern met alle organisaties onderling. Maar in Dinkelland is er de afgelopen jaren zoals gezegd een goede samenwerkingsstructuur gecreëerd, die ervoor zorgt dat we elkaar sneller kunnen vinden en zaken met elkaar bespreekbaar kunnen maken.

2.2 Adviestrajecten

Alle gemeenten, die meededen aan de nulmeting, hadden recht op een (voor hen kosteloos) adviesaanbod. Ruim de helft van deze gemeenten maakte gebruik van dat aanbod. In de adviestrajecten ging een CMO-adviseur samen met een gemeente (en soms ook meerdere gemeenten tezamen) concreet aan de slag met een of meer van de geformuleerde verbeterpunten op het gebied van mantelzorg- en/of vrijwilligerswerkondersteuning. Er is gewerkt met een pool van in totaal 47 adviseurs vanuit 14 verschillende provinciale organisaties (CMO's). Afhankelijk van de hoeveelheid werk en de beschikbaarheid varieerde de grootte van deze pool van maximaal 47 adviseurs in 2009 tot ongeveer 33 in oktober 2012. In totaal voerden zij circa 1.400 adviesgesprekken met gemeenten. Eind 2009 waren er 66 gesprekken gevoerd. Eind 2010 waren dit er 591. Eind 2011 was dit opgelopen tot 1.033 en op 1 oktober 2012 stond de teller op 1.359. Hier komt nog een aantal gesprekken bij, die al wel gevoerd zijn, maar nog niet terug gerapporteerd. Zie figuur 2.1.

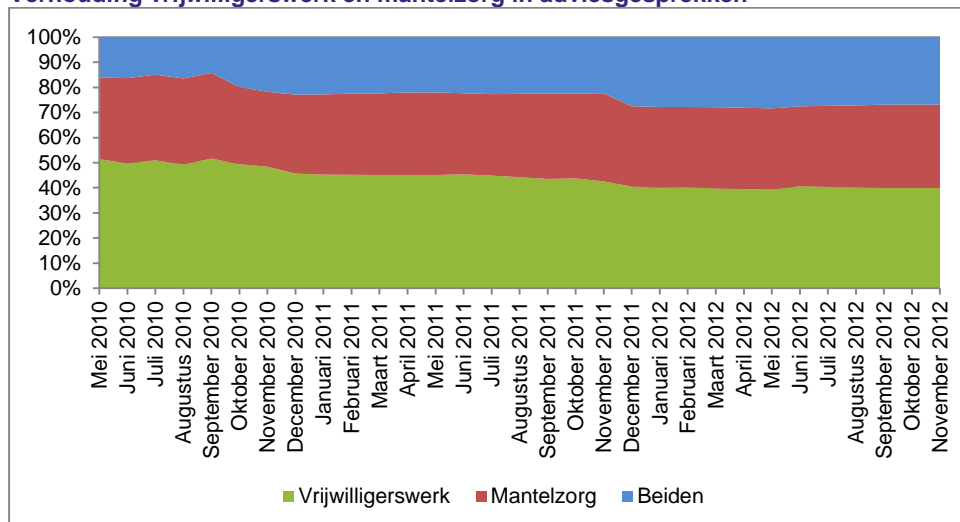
Figuur 2.1 Adviesgesprekken na de eerste nulmetingen

Advisering ten aanzien van Vrijwilligerswerk versus Mantelzorg

Van elk adviesgesprek is genoteerd of het onderwerp vrijwilligerswerk, mantelzorg of een combinatie van beiden was. Hoewel vrijwilligerswerk ook voor de komst van de Wmo bij gemeenten al in beeld was, kreeg dit onderwerp toch de meeste aandacht in de adviesgesprekken. Zo'n 40 procent van de gesprekken ging over vrijwilligerswerk. Bij 30 procent ging het over mantelzorgondersteuning en in de overige gesprekken kwamen beide onderwerpen aan bod.

Figuur 2.2 Verhouding vrijwilligerswerk en mantelzorg in adviesgesprekken

Verdeling adviezen over Basisfuncties

Per gesprek is tevens aangekruist over welke basisfuncties het gesprek ging. Op het terrein van vrijwilligerswerk is de optie 'Basisfuncties Vrijwilligerswerk algemeen' het vaakst gekozen. Veel vragen van gemeenten gingen verder om het Vertalen van beleid naar concrete interventies.

Tabel 2.3 Thema's in adviesgesprekken per 1 oktober 2012

Basisfuncties vrijwilligerswerk	Aantal keer aangekruist
Basisfuncties vrijwilligerswerk algemeen	451
Vertalen	327
Verbinden	177
Versterken	121
Verankeren	45
Verbreiden	22

Ook op het gebied van mantelzorg werd vooral gesproken over Visie en beleid. Op de tweede plaats staan hier de Basisfuncties in het algemeen. Opvallende uitkomst is dat de basisfunctie Financiële tegemoetkoming tijdens de nulmeting het minst 'Goed voor Elkaar' bleek, maar dat hier desalniettemin in de gesprekken weinig aandacht aan is besteed.

Tabel 2.4 Thema's in adviesgesprekken per 1 oktober 2012

Basisfuncties mantelzorg	Aantal keer aangekruist
Visie en beleid	408
Basisfuncties mantelzorg algemeen	337
Respijtzorg	65
Informatie	50
Advies en begeleiding	39
Praktische hulp	25
Materiële hulp	13
Educatie	10
Financiële tegemoetkoming	10
Emotionele steun	7

“Gerrit fungeerde als klankbord”

Op welke manier heeft gemeente Lingerwaard gebruik gemaakt van Goed voor Elkaar?

Er zijn als ik het me goed herinner twee rondes van advisering geweest in het kader van Goed voor Elkaar. In de eerste ronde in 2009/2010 heeft Gerrit Kapteijns mij geadviseerd bij de totstandkoming van de beleidsnotities voor mantelzorg- en vrijwilligersondersteuning in Lingerwaard. Hierbij ging het vooral om kennisoverdracht van allerlei goede voorbeelden elders in het land. Ook heeft Gerrit een gesprek bijgewoond tussen de gemeente en de welzijnsorganisatie om de uitvoering van het beleid te bespreken. In de tweede ronde heeft Gerrit voor mij gefungeerd als klankbord bij het opstellen van ons totale Wmo-beleid voor de jaren 2012-2015. Dit was in de zomer van 2011.

Ook daarbij stond kennisdeling van goede voorbeelden centraal. Daarnaast heeft Gerrit op een concept van het beleidsdocument feedback gegeven. Verder heb ik via Gerrit in 2011 enkele keren deelgenomen aan brainstormsessies over erkenning van verworven competenties. En tot slot heb ik voor het up-to-date houden van mijn kennis gebruik gemaakt van de informatieve onderwerpbladen van MOVISIE.

Op welk vlak lag de belangrijkste meerwaarde?

Goed voor Elkaar is vooral van nut geweest voor het laagdrempelig delen van kennis over ontwikkelingen vanuit het rijk en goede ervaringen uit andere gemeenten. Succesfactor daarbij was dat de informatie heel overzichtelijk werd aangeboden en dat Gerrit fungeerde als klankbord.

Wat zijn belemmerende factoren geweest? Wat had beter of anders gekund?

Een klein minpunt van de informatieverschaffing is de grote hoeveelheid informatiekaarten per subonderwerp. Je zou bijna door de bomen het bos niet meer zien. Voor mij zijn deze bladen vooral nuttig geweest om mijn eigen denkproces te voeden, zonder dat het per se één op één lokaal toegepast is. Uiteindelijk hebben we onze eigen keuzes gemaakt op basis van de lokale situatie, dat wil zeggen de behoeften en aanwezige mogelijkheden voor aanbod.

Hoe kijkt u in zijn algemeenheid terug op het programma Goed voor Elkaar en de opzet ervan?

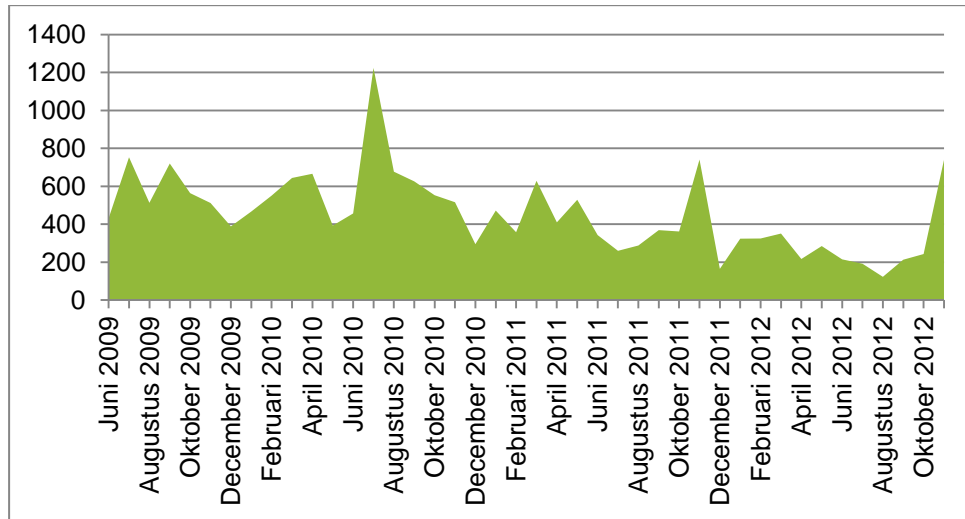
Het was nuttig, maar ook wel een beetje groots van opzet. De focus moet liggen op vrijwilligerswerk en mantelzorg als onderdeel en middel binnen de Wmo en niet als een op zichzelf staand doel. Doordat Prestatieveld 4 in eerste instantie een nieuwe taak was voor gemeenten zijn er veel adviesbureaus in dit kennisgat gesprongen. Hierdoor is vrijwilligerswerk- en mantelzorgondersteuning voornamelijk als een op zichzelf staand onderwerp onder de aandacht gebracht, terwijl de voortschrijdende inzichten met de kanteling Wmo en Welzijn Nieuwe Stijl nu veel meer wijzen op het inzetten ervan als instrument voor het Wmo-beleid in de volle breedte.

Wat zijn de gemeentelijke ondersteuningswensen en -behoeften op het terrein van vrijwilligerswerk en mantelzorg?

Het is goed om kennis en ervaringen op dit gebied te blijven delen met anderen, bijvoorbeeld via een website. Daarbij is het van belang aan te sluiten bij bestaande structuren en kanalen, want er is al veel op dit terrein.

2.3 Prestatieveld4.nl

In juni 2009 is de website www.prestatieveld4.nl gelanceerd. Daar is informatie te vinden over het project, de basisfuncties en daaraan gerelateerde onderwerpen. Op de website verschenen gedurende het project actuele publicaties en methodieken. Het aantal unieke bezoekers per maand vanaf juni 2009 ziet er als volgt uit.

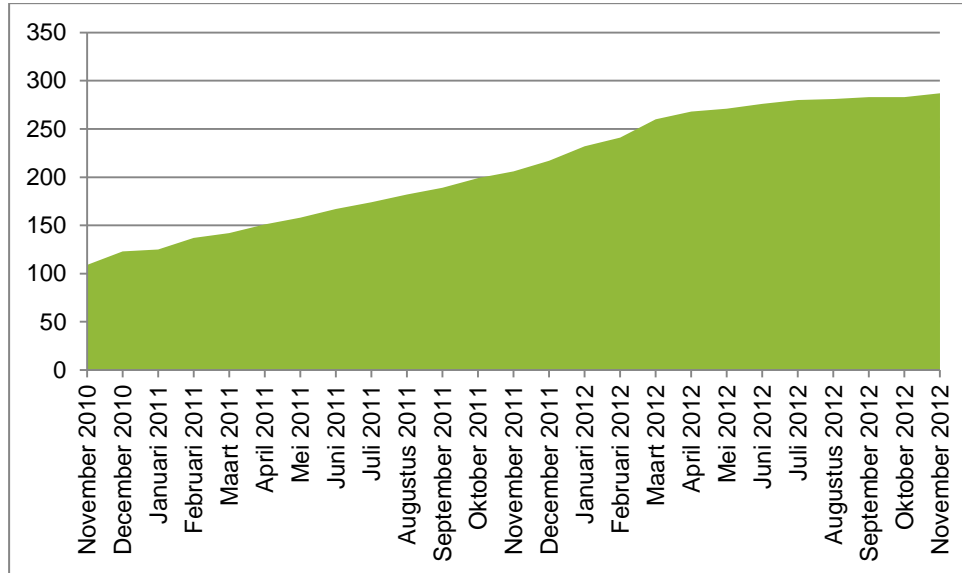
De piekmomenten zijn grotendeels te verklaren door het verschijnen van de Goed voor Elkaar nieuwsbrief, een nieuwe set Prestatieveld @4-kaarten of het maken van een koppeling naar een ander veelgevraagd onderwerp als Welzijn Nieuwe Stijl. De meest bezochte pagina's zijn:

- 1 Eindrapport van de nulmeting
- 2 Overzichtspagina Prestatieveld @4-kaarten
- 3 Overzichtspagina basisfuncties
- 4 Toelichting nulmeting
- 5 Prestatieveld 4 en Welzijn Nieuwe Stijl
- 6 Stappenplan inrichten vrijwilligerssteunpunt: stap: bepalen ambitieniveau
- 7 Toelichting adviesgesprekken
- 8 Overzichtspagina stappenplan inrichten vrijwilligerssteunpunt
- 9 Aanmelden voor nieuwsbrief Goed voor Elkaar
- 10 Input voor de beleidsbrief mantelzorg

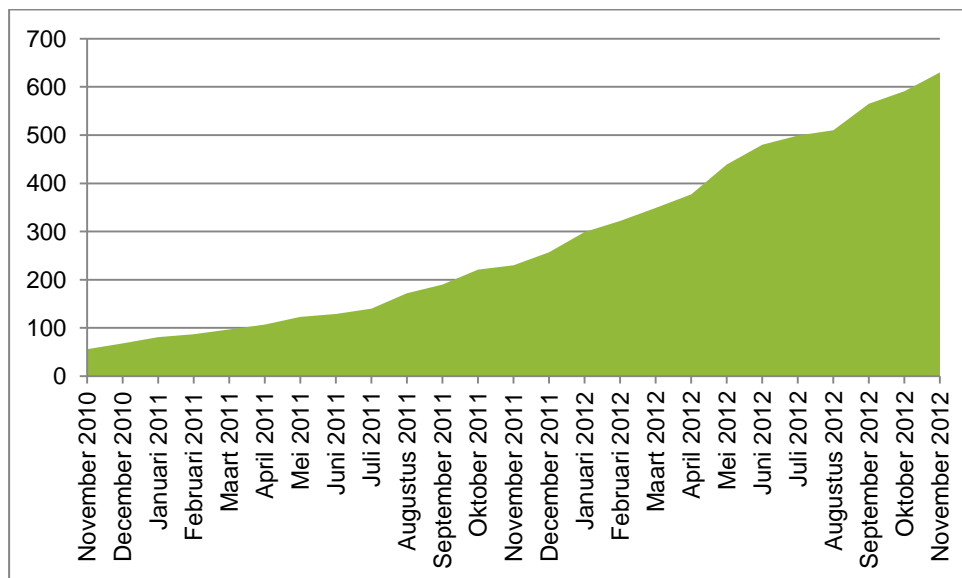
2.4 Social media

Vanaf november 2010 is Goed voor Elkaar te vinden in de sociale media LinkedIn en Twitter.

Op LinkedIn is een groep gestart waarbinnen gediscussieerd kan worden over onderwerpen rond prestatieveld 4 van de Wmo. Het aantal leden van deze groep heeft het volgende verloop:

Via het Twitteraccount @prestatieveld4 wordt nieuws over onderwerpen rond vrijwilligerswerk en mantelzorg verspreid. Het aantal volgers van dit account laat het volgend verloop zien:

“We kunnen terugblikken op een aantal succesvolle maatregelen”

Hoe zag de ondersteuning vanuit Goed voor Elkaar in Haarlem er uit?

De laatste jaren heb ik me veel bezig gehouden met mantelzorg en vrijwilligerswerk. In 2010 hebben we in de gemeente het Plan van Aanpak Prioriteit Versterken van het Vrijwilligerswerkbeleid opgesteld. Het plan bevat 18 maatregelen. In het plan zijn afspraken vastgelegd voor een extra impuls voor 2011 en 2012. Samen met de adviseur heb ik het plan besproken. Hij heeft het concept gelezen en we hebben het samen nog een keer helemaal door geakkerd. Wat ik vooral waardeerde is dat hij goed op de hoogte was van de situatie in andere gemeenten.

Waarom besteedt de gemeente aandacht aan vrijwilligerswerk?

Het versterken van het vrijwilligerswerk was één van de prioriteiten uit ons Wmo-beleidsplan 2008-2011. Dit plan had als doel om nieuwe vrijwilligers te werven, bestaande vrijwilligers te behouden en de kwaliteit van vrijwilligersorganisaties te vergroten. De raad heeft hiervoor € 150.000 beschikbaar gesteld.

Wat heeft Goed voor Elkaar opgeleverd?

Ik vind het lastig om precies aan te geven wat de ondersteuning vanuit Goed voor Elkaar opleverde. Wel kunnen we terugblikken op een aantal succesvolle maatregelen uit het plan waar de adviseur in heeft meegedacht. Neem de vrijwilligersmarkt. Dit deden we om mensen te werven en ze een goed beeld te geven van wat vrijwilligerswerk is. Dit had een groot bereik. Verder besteden we aandacht aan preventie van seksueel misbruik van minderjarigen in het vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk blijft namelijk mensenwerk, en dat betekent ook dat er dingen kunnen misgaan. Denk aan fraude, ongewenst of grensoverschrijdend gedrag. Dat is niet uit te bannen. Het kan wel helpen om vrijwilligers vooraf te screenen. Dat doen we door een Verklaring Omtrent Gedrag te vragen van een nieuwe vrijwilliger. We hebben onlangs vijf adviseurs opgeleid via een train de trainer concept. We maken organisaties bekend met het onderwerp en scholen ze via de Vrijwilligersacademie. De Vrijwilligersacademie bundelt scholing aan zowel vrijwilligers als aan organisaties. Dat is efficiënt en biedt de mogelijkheid van elkaar te leren.

Zijn er ook minder succesvolle maatregelen uitgevoerd?

Ja, een maatregel pakte minder goed uit. De gemeente vindt het belangrijk om vrijwilligers bij tijd en wijle in het zonnetje te zetten. Naast de jaarlijkse Vrijwilligersprijs zijn we gestart met een pilot vrijwilligerspas in Haarlem. Hiermee kwamen vrijwilligers in aanmerking voor interessante kortingen bij winkels en vakantieparken. Voorwaarde was dat deelnemers zich ook zouden registreren. Het blijkt nu dat onze vrijwilligers er niet heel warm voor liepen. Het lijkt erop dat mensen meer waardering halen uit het vrijwilligerswerk zelf. Zij hoeven er niet perse een cadeautje voor.

Wat was de meerwaarde van Goed voor Elkaar voor Haarlem?

Wat ik heel prettig vond, was dat de adviseur net even wat verder kan kijken dan de gemeente Haarlem en de regio Zuid-Kennemerland. We hadden de plannen voor het vrijwilligersbeleid al zo goed als klaar, maar de adviseur heeft er op een heel plezierige manier in meegedacht. Hij had vooral een rol om mee te denken en te sparren. Daardoor is onze blik verder verruimd.

Welke thema's vragen de komende periode aandacht?

Respijtzorg is een belangrijk thema dat onze aandacht heeft. We willen voorkomen dat mantelzorgers overbelast raken, maar er zijn op dit moment wel wachtlijsten. Verder is het zo dat de indicaties voor de logeeropvang de komende tijd strenger worden. Ook hier is het risico groot dat mantelzorgers dit op hun bordje krijgen. En neem de zorgvrijwilligers. Er is veel behoefte aan, maar waar halen we ze vandaan? Gelukkig besteedt de provincie Noord-Holland ook aandacht aan deze thema's en gebeurt er samen met onze buurgemeenten al het nodige.

3 CMO's en gemeenten over Goed voor Elkaar

In dit hoofdstuk laten we de CMO-adviseurs en gemeenten aan het woord. Hoe kijken zij terug op Goed voor Elkaar? Achtereenvolgens zetten we uiteen wat volgens hen de belangrijkste opbrengsten zijn geweest van het programma (3.1), wat sterke elementen waren in de aanpak (3.2), welke factoren ervoor zorgen dat op de ene plek meer is bereikt dan op de andere (3.3), wat beter had gekund (3.4) en welke vragen hen met het oog op de toekomst bezighouden (3.5).

3.1 Wat heeft Goed voor Elkaar opgeleverd?

“Met Goed voor Elkaar is een boost gegeven aan vrijwilligerswerk en mantelzorg op lokaal niveau. Het is een hele goede formule om als ministerie een specifiek sociaal thema op de agenda te zetten en expertise te verspreiden. Vanuit de provincie hebben wij al een ingang naar al die gemeentelijke beleidsmedewerkers op het gebied van zorg en welzijn en wij kennen de lokale situatie vaak” (Maaïke Moulijn, adviseur Arcon, Overijssel).

In zijn algemeenheid wordt benadrukt dat Goed voor Elkaar het beste van twee werelden combineert. De provinciale adviseurs worden gevoed door landelijke kennis, die zij door hun provinciale netwerk lokaal kunnen vertalen. Daarmee is het een goede manier om landelijk beleid lokaal te laten landen. De specifieke bijdrage van Goed voor Elkaar aan het lokale vrijwilligerswerk- en mantelzorg(beleid) valt niet goed apart te benoemen; het is een radartje in een geheel van interventies en ontwikkelingen. De meeste betrokkenen zijn er evenwel van overtuigd dat Goed voor Elkaar hier een belangrijke schakel in is geweest. De meerwaarde ligt op drie vlakken: agendasetting, deskundigheidsbevordering en netwerkvorming.

Agendasetting

“Goed voor Elkaar heeft ervoor gezorgd dat er binnen veel gemeenten voor vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid aandacht is gebleven. Want het is en blijft een klein aandachtsgebied binnen een groter geheel van welzijnstaken” (Mieke Mes, adviseur Zet Brabant).

CMO's en gemeenten benadrukken dat Wmo-prestatieveld 4 maar een klein beleidsterrein is. Het vormt doorgaans onderdeel van een veel breder takenpakket van beleidsmedewerkers, waardoor het thema wat kan ondersneeuwen: *“Goed voor Elkaar hielp gemeenten eraan herinneren om beleid te ontwikkelen op deze twee gebieden. Een beleidsstuk Wmo hadden gemeenten doorgaans wel, maar vrijwilligerswerk en mantelzorg kwamen er daarin vaak bekaaid van af”* (Petra Prinssen, Move Me Advies Welzijn, Limburg). En: *“Het zorgde ervoor dat gemeenten het steeds meer gingen zien als essentieel beleidsonderdeel en eerder geneigd waren er tijd en geld vrij voor te gaan maken”* (Sjoerd IJdema, Partoer, Friesland).

Deskundigheidsbevordering

“Als adviseur zit je diep op thema’s en heb je kennis direct paraat. Daar kunnen gemeenten dankbaar gebruik van maken. Je kunt ze op ideeën brengen: welke mogelijkheden heb je als gemeenten om vrijwilligerswerk en mantelzorg te ondersteunen, faciliteren en te bevorderen? Door vanuit je expertise inhoudelijk mee te denken en feedback te geven help je beleidsmedewerkers verder en daarmee ook het beleid” (Petra Prinssen, Move Me Advies Welzijn, Limburg).

Meelezen, meedenken, klankborden, input leveren, sparren, brainstormen, inzicht bieden, reflecteren en coachen: dat zijn de termen die CMO’s en gemeenten veel gebruiken om de meerwaarde van de Goed voor Elkaar-adviseurs te omschrijven. Juist omdat er intern vaak weinig tot geen inhoudelijke sparringpartners zijn is het prettig om zo nu en dan eens met een expert van buiten van gedachten te kunnen wisselen, zo hoorden wij terug van veel gemeentelijke beleidsmedewerkers.

Dat begon al met de nulmeting, waarin per gemeente de basisfuncties in kaart werden gebracht: *“Met de nulmeting hebben we gemeenten in de spiegel laten kijken voor wat betreft prestatieveld 4. Daardoor kregen de beleidsmedewerkers de basisfuncties in hun achterhoofd en is duidelijk geworden waar we het met z’n allen over hebben. Dat heeft gezorgd voor een gezamenlijk, gedeeld beeld en een goede kapstok”* (Gerrit Kapteijns, Spectrum, Gelderland).

De omvang, diepte en inhoud van de ondersteuning verschilt van traject tot traject. In zijn algemeenheid wordt aangegeven dat het op het terrein van vrijwilligerswerkbeleid vaak ging om een herijking van bestaand beleid; door eerdere regelingen als de TSV en AVI 130 stond er al veel in de steigers. Mantelzorgbeleid daarentegen was een vrij nieuw terrein voor veel gemeenten. Hier werd vaak advies gevraagd bij het ontwikkelen van visie en beleid.

Sommige adviestrajecten bestonden uit een of enkele gesprekken, waarin de volle breedte van het vrijwilligerswerk- en/of mantelzorgbeleid werd doorgesproken werd. In andere trajecten werd meer diepgaande ondersteuning geboden op specifieke thema’s, naar aanleiding van meer gerichte vragen. Veel genoemde thema’s, waarop de adviseurs volgens betrokkenen een duidelijk meerwaarde hebben gehad, zijn:

- Hoe het vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid te verbinden met andere prestatievelden en ontwikkelingen, die op de gemeente afkomen, zoals Welzijn Nieuwe Stijl, de Wmo Kanteling en recent vooral de transitie AWBZ. In het verlengde hiervan is er in veel gemeenten voor gekozen om aparte nota’s vrijwilligerswerk en mantelzorg te vervangen door een integrale Wmo-nota. Daarin gaat het veel meer om de vraag hoe vrijwilligerswerk en mantelzorg in te zetten in het brede Wmo-beleid en burgerkracht te ondersteunen en stimuleren. “Goed voor Elkaar kon die kansen tot verbinding aanreiken en gemeenten op het spoor brengen van slimme dwarsverbanden, zowel intern als extern” (Kor Berghuis, Primo Noord-Holland).
- Het beter aansturen van uitvoeringsorganisaties (als samenwerkingspartner voor de uitvoering van beleid) en het herijken van de ondersteuningsstructuur, met als veel gehoorde vraag: hoe krijg je als gemeente de steunpunten en maatschappelijk organisaties mee in genoemde ontwikkelingen en transities? Hoe kun je er een gezamenlijk proces van maken en het lokaal aanwezige ondersteuningspotentieel optimaal benutten? Diny Rankenberg en Marjan Tijssen van CMO Groningen geven een voorbeeld: “Binnen gemeenten is er meer oog gekomen voor gebruik van lokale netwerken, vooral bij mantelzorgondersteuning en bij gezinnen met jonge kinderen: er zijn verbindingen gelegd met zorg, CJG en ZAT’s.”

Maasgouw (24.497 inwoners, Limburg)

Nicole Pannebakker, voormalig beleidsmedewerker Welzijn (nu: Economie en Recreatie)

“Het onderwerp EVC’s was goed behapbaar”

Waar had de ondersteuning vanuit Goed voor Elkaar betrekking op in Maasgouw?

Wij hadden adviesuren aangevraagd om wat meer bekendheid te kunnen geven aan EVC’s, Erkenning Verworven Competenties. Dat was een redelijk nieuw onderwerp. Een zinvol onderwerp ook, omdat het vrijwilligerswerk en mantelzorg verbindt aan andere thema’s en afdelingen. EVC’s kunnen mensen in een uitkeringssituatie bijvoorbeeld helpen om sneller weer aan een baan te komen. Dat maakt het interessant voor sociale zaken en voor reïntegratiebedrijven. De adviseur heeft toen allerlei informatie verzameld, wat heeft geleid tot een eerste document over EVC’s: wat is het en wat kun je ermee?

Was dit zonder Goed voor Elkaar niet van de grond gekomen?

Het onderwerp EVC’s was nieuw. Dat kwam echt in beeld door Goed voor Elkaar. Het hielp dus bij de ideevorming, maar ook bij de uitwerking. De adviseur had uren om dingen uit te zoeken. Dat is iets waar je zelf niet aan toekomt als beleidsmedewerker met een breed takenpakket in een kleine gemeente.

Wat zijn daarbij de kritische succesfactoren?

Je moet oppassen dat je niet al bezig bent om de hoe-vraag in te vullen, terwijl de wat-vraag nog onvoldoende is beantwoord. Je moet eerst goed weten wat je wil als gemeente. Als je dat weet kan het heel handig zijn als er iemand van buiten is die wat tijd heeft om daar een bijdrage aan te leveren. Het aantal beschikbare adviesuren was beperkt, dus dat maakte het extra belangrijk om een heel duidelijk afgebakend onderwerp bij de kop te vatten. Het risico is dat je het snel te groot maakt en dan komt er niks concreets van de grond. Het onderwerp EVC’s was goed behapbaar.

In hoeverre bestond er in Maasgouw behoefte om een externe mee te laten denken over de hoe-vraag?

Nee, meedenken was bij ons niet zo nodig. Op veel punten liepen we behoorlijk voorop, zo bleek ook in die nulmeting. We hadden hier bijvoorbeeld al een maatschappelijk adviespunt ingericht met één loket, waar een mantelzorgconsulent, Wmo-adviseur en verenigingscoach aan verbonden waren.

Waren er nog punten die beter of anders hadden gekund?

Met dat EVC-document is uiteindelijk weinig gebeurd, dat is echt jammer. Het was de bedoeling om er een folder en brochure van te maken, die via sociale zaken verspreid zou worden. Maar net toen alle informatie zo’n beetje verzameld was ging ik naar een andere afdeling.

En zijn er nog verbeterpunten ten aanzien van het programma en de ondersteuning?

Persoonlijk vond ik het wat vrijblijvend. Alle gemeenten konden adviesuren aanvragen, zonder vastomlijnd plan of doel. Ik denk dat een advies meer oplevert als je mensen van te voren dwingt om meer na te denken over wat ze ermee willen en beogen. Dan komen er misschien wat minder adviesvragen los, maar dat heeft weer als voordeel dat de gemeenten met plannen ook wat intensiever ondersteund kunnen worden, zodat een adviseur echt een verschil kan maken. En verder denk ik dat het handiger was geweest om geen aparte regionale bijeenkomsten te organiseren, maar aan te haken op bestaande structuren en overleggen. Ik ging er wel heen, omdat je betrokken wil zijn en wil leren, maar als gemeenten zitten we al regelmatig bij elkaar en dan komt dit er dus bovenop. De opkomst werd ook steeds minder.

Hoe kijk je in zijn algemeenheid terug op het programma Goed voor Elkaar en de opzet ervan?

Aandacht en bewustzijn voor het thema is belangrijk, maar het is wel de vraag of je daar via zo’n programma echt wat in kunt veranderen. Hoe hard je er landelijk ook aan trekt, het komt vaak niet daar waar je zou willen: bij de raadsleden en wethouders, de beslissers. Je zou het misschien eigenlijk politiek moeten aanvliegen, van bovenaf dus. Want op dat niveau wordt ondersteuning van mantelzorg en vrijwilligerswerk al snel als een sluitpost gezien, omdat het toch een beetje een ‘ver van mijn bed’ imago heeft. Met name mantelzorg speelt zich af in de beslotenheid van het gezin en de familie.

Wat zijn nog belangrijke thema’s voor de toekomst?

Als gevolg van voornemens van het nieuwe kabinet bestaat er veel onduidelijkheid over de inhoud en grenzen van zowel mantelzorg- en vrijwilligerswerk als de ondersteuning daarvan: waar wordt de gemeente verantwoordelijk voor, waar de markt voor, waar mensen zelf voor?

Netwerkvorming

“Vanuit Partoer hebben wij gemeenten zoveel mogelijk gestimuleerd om trajecten gezamenlijk op te pakken. Daar was veel enthousiasme over, omdat ze elkaar kunnen versterken en het diepgaandere ondersteuning mogelijk maakte. Door beschikbare adviesuren te combineren konden concrete resultaten worden nagestreefd” (Sjoerd IJdema, Partoer, Friesland).

CMO-adviseurs beschikken in hun provincie over een netwerk van ambtenaren en hebben kennis van zaken over de lokale en regionale infrastructuur. Vanuit die achtergrond hebben zij een voorname rol hebben gespeeld in het aan elkaar verbinden van gemeenten en andere partijen: *“Als adviseur kom je bij veel gemeenten over de vloer en dat maakt het mogelijk om allerlei linkjes te leggen”* (Petra Prinssen, Move Me Advies Welzijn, Limburg). De nulmeting is daarin belangrijk geweest: *“De nulmeting stelde ons in staat om alle gemeenteambtenaren op dit terrein een aantal keer te spreken. Dan merk en weet je wat er overal speelt, zodat je die mensen ook aan elkaar kunt koppelen. Dat heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat de zes gemeenten in de regio Hellendoorn een aantal projecten gezamenlijk heeft opgepakt, zoals een campagne om mantelzorg meer bekend te maken”* (Maaïke Moulijn, adviseur Arcon, Overijssel).

3.2 Waaraan dankt Goed voor Elkaar het succes? Kritische succesfactoren – deel 1

“Wat je landelijk bedenkt kan in de lokale praktijk anders blijken te lopen. Iedere gemeente heeft een eigen dynamiek, waar je flexibel op moet kunnen inspelen. Goed voor Elkaar bood die ruimte” (Gerrit Kapeijns, Spectrum, Gelderland).

In de aanpak van Goed voor Elkaar bleken drie elementen van cruciaal belang: de laagdrempeligheid van de ondersteuning, de regierol en verantwoordelijkheid van de gemeenten zelf en de flexibiliteit wat betreft de geboden ondersteuning.

Laagdrempeligheid

Goed voor Elkaar was in de eerste plaats laagdrempelig. Voor de CMO's was het een goede aanleiding en ingang om bij gemeenten binnen te komen, ook bij gemeenten die daarvoor niet of nauwelijks in beeld waren. Omdat zowel de nulmeting als adviesgesprekken gratis waren voor de gemeenten was het bereik hoog.

Regie en verantwoordelijkheid bij gemeenten zelf

Een tweede belangrijke succesfactor is dat de insteek van en opdracht aan de adviseurs van begin af aan duidelijk was: het was aan hen om gemeenten zelf in stelling te brengen en daarbij te ondersteunen. Goed voor Elkaar was geen uitvoeringsprogramma: *“Als adviseur moet je de problemen van gemeenten niet willen oplossen, want als je te veel taken overneemt beklijft het niet”* (Petra Prinssen, Move Me Advies Welzijn, Limburg). En: *“Het gaat erom beleidsmedewerkers toe te rusten en wat eerste vragen af te vangen, maar uiteindelijk blijven ze zelf verantwoordelijk. Ik had het liefst in de kop van Overijssel ook meer samenwerking gezien tussen gemeenten. Dat balletje gooi ik dan wel op, maar als zij daar geen initiatief in nemen houdt het op. Het moet hun vraag zijn”* (Maaïke Moulijn, adviseur Arcon, Overijssel).

Flexibiliteit in inhoud en vorm van ondersteuning

Verschillende gemeenten geven echter aan dat het hen juist ook vaak ontbreekt aan uitvoeringscapaciteit en –kracht. Om ervoor te waken dat het bij mooie plannen blijft en dat het door tijdgebrek in de uitvoering blijft steken, zijn in diverse trajecten ook lokale ondersteuningsorganisaties in de adviestrajecten betrokken. De insteek van Goed voor Elkaar was beleidsadvies voor gemeenten, maar waar dat nuttig werd geacht hadden de adviseurs de vrijheid om een stap verder te gaan. Anders gezegd: vanuit de landelijke projectleiding (MOVISIE) werd wel richting geboden, maar er bleef voldoende ruimte over voor lokaal maatwerk: *“Er was flexibiliteit om mee te bewegen met de vraag en startsituatie van de gemeente”* (Diny Rankenberg en Marjan Tijssen, CMO Groningen).

3.3 Welke gemeenten profiteren van Goed voor Elkaar? Kritische succesfactoren – deel 2

Hoewel het landelijk bereik van Goed voor Elkaar groot is geweest (zie hoofdstuk 2) zijn er aanzienlijke provinciale en lokale verschillen in resultaten en opbrengsten. De ene gemeente heeft, anders gezegd, meer geprofiteerd van het programma dan de andere. Drie factoren lijken hier een grote rol in te spelen, zo blijkt uit de gesprekken met zowel adviseurs en gemeenten: de gemeentegrootte, de attitude van de gemeenteambtenaar en de doortastendheid van de adviseur.

Gemeenten met beperkte beleidscapaciteit meest gebaat bij ondersteuning

Op brede schaal wordt benadrukt dat vooral de kleine en middelgrote gemeenten hebben geprofiteerd van Goed voor Elkaar: *“In de kleinere gemeenten ontbreekt het vaak aan kennis en capaciteit, omdat de verantwoordelijke ambtenaar een veel breder takenpakket heeft. Juist die groep heeft er baat bij om snel en goed in- en bijgepraat te worden over landelijke en regionale ontwikkelingen en goede voorbeelden. Grotere gemeenten hebben over het algemeen meer capaciteit en minder behoefte aan ondersteuning, tenzij er net een nieuwe ambtenaar zit”* (Maaikje Moulijn, adviseur Arcon, Overijssel). Andere adviseurs geven aan dat een programma als Goed voor Elkaar wel degelijk ook meerwaarde heeft voor grote gemeenten, maar dat het een andere benadering vraagt: *“Er is daar sprake van meer wederkerigheid, dus meer meedenken dan kennis overdragen”* (Gerrit Kapeijns, Spectrum, Gelderland).

“Het gaat om de kwaliteit en houding van de ambtenaar” (Kor Berghuis, Primo Noord-Holland)

“Als adviseur moet je niet aan dode paarden blijven trekken. Zet in op gemeenten die echt willen!” (Petra Prinssen, Move Me Advies Welzijn, Limburg). Veel hangt af van de kwaliteit, doortastendheid en ambitie van de verantwoordelijke ambtenaar in een gemeente. Ziet hij of zij kansen en verbindingen? Lukt het ze om een concrete vraag of ambitie te formuleren? Juist in kleinere gemeenten, waar vrijwilligerswerk en mantelzorg deel uitmaakt van een veel breder takenpakket, is er weinig tijd. Het gevolg is dat gratis adviesgesprekken door een deel van de gemeenten als een (te) grote belasting worden ervaren. Om die reden was het voor de adviseurs soms ‘duwen en trekken’ om alleen al binnen te komen bij gemeenten. Andere gemeenten benadrukken dat de adviesgesprekken een (tijds)investering zijn, die zichzelf terugverdienen: *“Noorderveld is een plattelandsgemeente die het maximale uit Goed voor Elkaar heeft gehaald. Er zijn daar combinaties gemaakt met provinciaal en eigen geld. Daardoor kon er een flinke impuls worden gegeven aan de ontwikkeling van een visie op en beleid voor vrijwillige inzet binnen de Wmo, in samenhang met de transities en de WWnV”* (Wet Werken naar Vermogen, red.; Carla van Brake, Stamm, Drenthe).

“Sjoerd heeft lijn aangebracht in wat de Stipepunten kunnen doen en betekenen”

Waarop is gemeente Súdwest-Fryslân vanuit Goed voor Elkaar ondersteund?

Op de relatie tussen de Wmo-loketten en de nieuw op te zetten Stipepunten. Daar was overlap tussen en er zat nog geen goede lijn in. De Stipepunten moesten nog verder worden ingevuld. Sjoerd (IJdema van Partoer, red.) heeft daarbij geholpen.

Stipepunten, wat zijn dat?

Stipepunten zijn steunpunten speciaal voor mantelzorg en vrijwillige inzet. Ze gaan specifiek over prestatieveld 4, waar de Wmo-loketten voorzien in informatie en advies voor de brede range van Wmo-onderwerpen. Met de Stipepunten zorgen we voor extra aandacht voor vrijwilligerswerk en mantelzorg. Het is een laagdrempelig inlooppunt, waar mensen terecht kunnen voor informatie of ondersteuning. Ze kijken bijvoorbeeld of een vrijwilliger taken kan overnemen als een mantelzorger overbelast dreigt te raken, maar ze organiseren bijvoorbeeld ook de mantelzorgdagen. Wat ze precies doen verschilt per Stipepunt. De Stipepunten worden gerund door vrijwilligers, die op hun beurt ondersteund worden door welzijnsorganisatie Timpaan.

Wat heeft Sjoerd daar precies in betekend?

Sjoerd heeft lijn aangebracht in wat de Stipepunten kunnen doen en betekenen, mede in relatie tot de Wmo-loketten: wie doet wat en waarom? Sjoerd is een ervaringsdeskundige, want hij heeft vaker met dit bijltje gehakt en bracht dus expertise in. En een frisse blik. Hij heeft allemaal ideeën aan het papier toevertrouwd en allerlei betrokkenen om tafel gebracht. De gemeente Súdwest-Fryslân is in 2011 ontstaan door fusie van de gemeenten Bolsward, Nijefurd, Sneek, Wonseradeel en Wymbritseradeel. De betrokken ambtenaren van al die fusiegemeenten waren erbij aanwezig, maar ook andere gebruikers en een afvaardiging van Timpaan Welzijn. Er bestonden veel verschillende ideeën over de opzet en invulling van de Stipepunten en Sjoerd heeft daarin gefungeerd als een soort onafhankelijke mediator. Dat was heel waardevol. Uiteindelijk heeft hij zijn bevindingen gebundeld in een rapport, waarin de afspraken stevig op papier zijn gezet en dat een soort protocol voor de Stipepunten bevatte. Daardoor is het allemaal minder vrijblijvend geworden. De opzet is dat de Stipepunten de eerste vragen afvangen en als het ingewikkelder wordt verwijzen ze door naar de Wmo-loketten.

Dat klinkt alsof Sjoerds rol verder ging dan meedenken en klankborden. Was daar ruimte voor in de adviesuren?

Ja, er zijn van tevoren duidelijke afspraken gemaakt over zijn inzet. Het voordeel was dat er door de combinatie van de fusiegemeenten meer adviesuren beschikbaar waren. Daardoor kon Sjoerd hier misschien meer doen dan elders. Misschien is een deel van de uren ook wel door de provincie betaald, dat weet ik niet meer precies. In ieder geval is handig gebruik gemaakt van de mogelijkheden door dingen aan elkaar te knopen. Er kwam op een gegeven moment dat aanbod vanuit Goed voor Elkaar en omdat wij al goede ervaringen hadden met Partoer zijn we daar direct op ingesprongen.

Waren er nog dingen die beter of anders hadden gekund?

Een minpuntje is dat het tijdpad wat is opgeschoven. Het traject duurde langer dan eigenlijk de bedoeling was.

Hoe kijken jullie terug op de formules van Goed voor Elkaar, met de inzet van ‘gratis’ provinciale adviseurs?

Het aardige ervan is dat die provinciale adviseurs landelijke expertise hebben en inzicht hebben in best practices, die ze vervolgens over het hele land kunnen uitrollen. Daar kunnen we dus lokaal goed gebruik van maken. Bovendien weet Partoer ook wat er hier lokaal speelt, dus kunnen ze die landelijke expertise en lokale kennis mooi verbinden.

Welke ondersteuningsbehoeften leven er nog bij jullie op het terrein van vrijwilligerswerk en mantelzorg?

Inzicht in het aantal mantelzorgers: om hoeveel mensen gaat het? Dat is een moeilijk te traceren groep. Daarnaast zouden we meer inzicht willen krijgen in de ondersteuningswensen van mantelzorgers: waar hebben verschillende groepen mantelzorgers echt behoefte aan? Want de mantelzorger bestaat niet. En natuurlijk is het ook nog de vraag wat de gevolgen zullen zijn van de decentralisatie op het gebied van begeleiding en waarschijnlijk ook persoonlijke verzorging. De verwachting is dat dit ervoor gaat zorgen dat noodgedwongen meer beroep moet worden gedaan op mantelzorgers en vrijwilligers. Dat wordt een hele uitdaging, ook al omdat er nog veel onbekend is. Het nieuwe regeerakkoord biedt daarin vooralsnog ook geen duidelijkheid.

Ook het belang van continuïteit in personele capaciteit wordt benadrukt: *“Gemeenten met een ambtenaar die langer op het thema zit profiteren het meest van zo’n adviseur. Je moet namelijk enige tijd meelopen om verbindingen te gaan zien. Als er telkens weer een nieuwe ambtenaar komt, kun je ook als adviseur steeds opnieuw beginnen. Dan valt er geen eer aan te behalen”* (Gerrit Kapeijns, Spectrum, Gelderland). Aan de andere kant: *“Sommige gemeenten staan niet open voor vernieuwing, omdat ze een houding hebben van ‘we hebben alles al gedaan, geprobeerd, meegemaakt’.”*

Een proactieve en doortastende adviseur

Uit alles blijkt dat de ene adviseur de andere niet is. Juist omdat vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid een onderwerp is dat nogal eens dreigt onder te sneeuwen, is een proactieve opstelling van CMO en adviseurs belangrijk. Daarbij gaat het met name om de volgende aspecten:

- Veel en helder communiceren over het (advies)aanbod. Gemeenten melden zich doorgaans niet uit zichzelf. Onder meer in Zeeland, Overijssel en Limburg is een hoog bereik gerealiseerd, mede door periodiek nieuwsbrieven met recente ontwikkelingen, goede voorbeelden en mogelijkheden te verspreiden en ambtenaren persoonlijk te benaderen. *“Er moet een sfeer ontstaan waarin gemeenten het gevoel krijgen dat ze de boot niet mogen missen.”* Het persoonlijk contact van de adviseur met ambtenaren wordt als belangrijke succesfactor gezien: *“Als je mensen al kent helpt dat mee. Je weet elkaar dan makkelijker te vinden.”*
- Een concreet aanbod. Voor veel gemeenten is een algemeen aanbod, bestaande uit ‘gratis adviesuren voor beleidsvragen’ onvoldoende, want: *“Veel gemeenten hebben geen duidelijk beeld hebben van de eigen vraag en daar moet je ze dus bij op weg helpen”* (Kor Berghuis, Primo Noord-Holland). Hoe concreter hoe beter: *“Het moet volstrekt duidelijk zijn voor wat voor soort vragen je als gemeente bij een adviseur terecht kunt”* (Greet Kamminga, CMO Flevoland). En: *“Veel gemeenten weten zelf niet goed wat ze aan ondersteuning kunnen vragen. Je moet het aanbod echt concreet maken”* (Monique Postma, Alleato, Utrecht).
- Kansen zien en ideeën aandragen. De meerwaarde van de adviseurs is er vooral in gelegen dat zij zicht hebben op interessante voorbeelden, op mogelijke verbindingen met andere thema’s en ontwikkelingen en op kansen voor samenwerking tussen gemeenten en andere partijen. Het is van cruciaal belang dat de adviseur deze kansen ziet én gemeenten hierin meeneemt c.q. adviseert. Zo ontstonden in Gelderland en Friesland op initiatief van Spectrum respectievelijk Partoer verschillende succesvolle samenwerkingsprojecten tussen gemeenten: door hun adviesuren te combineren kon meer worden bereikt.

3.4 Kanttekeningen en verbeterpunten

Over het algemeen kijken de CMO-adviseurs en gemeenten met een positief gevoel terug op Goed voor Elkaar. Op een aantal vlakken plaatsen zij kanttekeningen of zien zij verbetermogelijkheden:

- De opzet van prestatieveld 4 met de basisfuncties is enigszins ingehaald door de tijd: *“Als die transities niet zo erin hadden gesneden hadden de basisfuncties veel meer als kapstok gediend. Dat is nu een andere kant opgegaan. Daarbij zijn de basisfuncties voor vrijwilligerswerk beter werkbaar, omdat ze wat abstracter zijn en er dus nog wel een draai aan valt te geven. De basisfuncties voor mantelzorg zijn bijna activiteitgericht. In de eerste periode was dat goed, omdat het heel concreet richting gaf aan gemeenten, maar met de veranderingen en transities is het niet meer goed werkbaar. Je moet van tevoren een bepaalde flexibiliteit inbouwen als een project langer dan twee jaar duurt”* (Gerrit Kapeijns, Spectrum, Gelderland).

- De regiobijeenkomsten, die twee keer per jaar werden georganiseerd, kenden in veel provincies een magere opkomst en hadden vaak onvoldoende toegevoegde waarde. Aangegeven wordt dat er te grote verschillen zijn in basiskennis tussen ambtenaren, dat er al veel bijeenkomsten zijn en dat de tijdsinvestering voor veel ambtenaren te groot is afgezet tegen de omvang van het thema in hun takenpakket. Maar er zijn positieve uitzonderingen. Zo trokken de gezamenlijke bijeenkomsten van Friesland en Groningen per keer tussen de 20 en 40 deelnemers door in te spelen op actuele en concrete thema's (zoals er- en herkennen van mantelzorgers, ondersteuning van jonge mantelzorgers en jongeren betrekken bij vrijwilligerswerk) en door zowel bestuurders, ambtenaren als steunpunten uit te nodigen. Ook de samenwerking tussen en de vergelijkbare plattelandssituaties van beide provincies speelden een positieve rol.
- Hoewel de Prestatieveld @4-kaarten konden rekenen op veel waardering (handig en helder), wordt door verschillende adviseurs aangegeven dat een getrapte verspreiding via de CMO-adviseurs voorkeur verdient: *“Nu werden die kaarten lukraak naar alle gemeenten gestuurd, maar onze ervaring is dat je pas informatie moet aanreiken naar aanleiding van een actuele vraag van een gemeente; als een onderwerp echt speelt. Die inschatting kunnen wij vanuit de provincie beter maken en dan kun je het bovendien ook meer op maat inkleuren.”* En: *“De landelijke communicatie beperkte zich nu tot gemeenten, terwijl er ook voor steunpunten hele nuttige informatie bij zat.”*
- Verschillende CMO-adviseurs noemen het jammer dat de nulmeting geen vervolg heeft gekregen in de vorm van een echte eenmeting: *“Daardoor blijft wat onduidelijk wat het daadwerkelijke effect is geweest.”* Anderzijds wordt ook aangegeven dat dit niet wordt gemist door gemeenten.
- Ten aanzien van de onderlinge uitwisseling tussen de CMO-adviseurs zijn de reacties wisselend. Sommige adviseurs geven aan veel aan de adviseursbijeenkomsten gehad te hebben, omdat het een moment was om onderling ervaringen uit te wisselen. Andere adviseurs geven aan dat de animo in de loop van het programma minder werd en de inhoud niet altijd even vernieuwend was. Vooral de intervisie is nooit echt goed van de grond gekomen, terwijl het belang ervan (uitwisselen en leren van elkaar) breed wordt onderschreven.

3.5 De toekomst van het vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid

Gevraagd naar belangrijke thema's en ondersteuningsbehoeften voor de nabije toekomst staat één onderwerp met stip bovenaan: de impact van de decentralisatie en bezuinigingen rond de AWBZ voor de thema's vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid. Dit is een onderwerp dat vrijwel alle betrokkenen bezighoudt. De idee is dat er meer en meer een beroep wordt gedaan op vrijwilligers en mantelzorgers om de weggevallen voorzieningen voor kwetsbare groepen op te vangen. Vragen die gemeenten in dit kader hebben zijn onder meer:

- Hoe ontwikkelen we een totaalvisie op het sociale domein waarin ook ondersteuning van mantelzorg en vrijwilligerswerk een rol heeft?
- Welke taken kunnen wel en niet door vrijwilligers en mantelzorgers worden overgenomen?
- Waar liggen de grenzen tussen formele (AWBZ, Zvw) en informele zorg (Wmo) en hoe te komen tot een optimale afstemming?
- Wat vraagt dit aan ondersteuning? Waar wordt de gemeente verantwoordelijk voor?
- Welke mogelijkheden zijn er om mantelzorgsteunpunten, welzijn, cliëntondersteuning (MEE), eerstelijns AWBZ zorgaanbieders en vrijwilligers meer met elkaar te verbinden?
- Hoe ervoor te zorgen dat de burger daadwerkelijk meer gaat en kan doen?
- Hoe ervoor te zorgen dat het wezen van vrijwilligerswerk niet wordt aangetast, namelijk enthousiasme om actief te worden vanuit een natuurlijke betrokkenheid?

Beleid en ondersteuning van vrijwilligerswerk en mantelzorg is en blijft een kwetsbaar terrein, zo blijkt uit de gesprekken. De beschikbare personele capaciteit vanuit gemeenten is vaak beperkt, evenals de middelen. De ondersteuning van mantelzorgers vindt vaak nog fragmentarisch plaats. Ook de verbinding met AWBZ-zorgaanbieders wordt nog niet vanzelfsprekend gelegd en is voor verbetering vatbaar. Gemeenten hebben niet altijd zicht op wat zorgaanbieders doen voor mantelzorgers. Bovendien hangt lokaal veel af van de kwaliteit, ambitie en doortastendheid van enkele personen. Zonder specifieke aandacht is het risico groot dat het thema ondersneeuwt, zo geven de respondenten aan.

De komende jaren wordt meer verwacht van de inzet van vrijwilligers en mantelzorgers. Door de extramuralisering van de zorg komen er meer mensen met (zware) beperkingen thuis te wonen. Tussen nu en 2016 vervallen de zorgzwaartepakketten 1 tot en met 4. Dit betekent dat voor circa 150.000 mensen de functie Verblijf zal worden geschrapt. Met name bij de Zorg Zwaarte Pakketten (ZZP's) 3 en 4 gaat het om mensen met een grote vraag naar (regie-) ondersteuning. Deze mensen zijn straks voor hun langdurige ondersteuning aangewezen op voorzieningen in het kader van de Wmo, waaronder huishoudelijke hulp, Begeleiding, Dagbesteding en Persoonlijke verzorging. Gemeenten verwachten dat het beroep op deze voorzieningen zal toenemen.

De decentralisaties gaan gepaard met grote bezuinigingen. Voor de functies Begeleiding en Persoonlijke Verzorging is sprake van een korting van 25 procent (1,7 miljard euro). Bij de Jeugdzorg gaat het om 15 procent. Op korte termijn komen alleen mensen met een zorgzwaartepakket 5 of hoger nog in aanmerking voor zorg uit de AWBZ. Als gevolg daarvan blijven meer mensen met zware beperkingen thuis wonen. Het budget voor hulp bij het huishouden wordt met 75 procent gekort. Gemeenten benadrukken dat stimulering en ondersteuning van vrijwilligerswerk en mantelzorg de komende jaren cruciaal wordt om dit soort ontwikkelen goed op te kunnen vangen.

Hellendoorn (36.046 inwoners, Overijssel)

Resy Leuverink, beleidsmedewerker Maatschappelijke Ontwikkeling

“Via concrete praktijkvoorbeelden kon ik zien wat andere gemeenten doen”

Hoe is Goed voor Elkaar bij jullie ingezet?

Hellendoorn werkt nauw samen met de gemeenten Wierden, Twenterand, Rijssen-Holten en Tubbergen. De kadernota maatschappelijke ondersteuning 2010 – 2014 “Meer samenleven” is ons gezamenlijke kader. Arcon voerde voor ons de 0-meting basisfuncties uit, maakte een analyse van de afzonderlijke nulmetingen en gaf advies. De analyse was zeer waardevol en gaf goed zicht in onze sterkten, zwakten, overeenkomsten en verschillen. We besloten de handen ineen te slaan en in eerste instantie in te zetten op het bereiken van mantelzorgers, een financiële tegemoetkoming voor mantelzorgers en aandacht te geven aan het beschermen van jonge mensen tegen seksueel misbruik in vrijwilligerswerk.

Hoe bereiken jullie mantelzorgers?

Vanuit de vijf gemeenten werken we veel met twee organisaties, Stichting Vrijwillige Thuiszorg Overijssel en Stichting Informele Zorg Twente. Wij weten dat de instellingen al heel veel doen om mantelzorgers te bereiken, maar we denken nog effectiever te kunnen werken als we de krachten bundelen. We werken daarom nu aan een plan van aanpak voor een gezamenlijke publiekscampagne. Een idee is om maandelijks via het huis aan huisblad te gaan communiceren.

Wat houdt die financiële tegemoetkoming voor mantelzorgers precies in?

Arcon heeft in het kader van Goed voor Elkaar een factsheet gemaakt met regelingen voor financiële tegemoetkoming. Denk aan het mantelzorgcompliment. Onze ervaring is dat heel weinig mantelzorgers op de hoogte zijn van de ondersteuningsmogelijkheden die worden geboden. We laten de factsheet op dit moment toetsen en zodra deze is vastgesteld zullen we dit ook delen met andere gemeenten. Op die manier kunnen we mantelzorgers beter informeren.

Wat is de meerwaarde van regionale samenwerking bij Goed voor Elkaar?

We hoorden van de mogelijkheid voor ondersteuning op het gebied van mantelzorg en vrijwilligerswerk. Cruciaal in de ondersteuning was dat we het konden laten aansluiten bij de subregionale werkgroep Welzijn Nieuwe Stijl. Daardoor kan je er veel meer aan hebben en kwam onze vraag centraal te staan. De adviseur was gewoon prima. Eline is altijd heel flexibel en kan goed en tijdig tijd inspringen op onze vragen.

Wat had volgens jou beter of anders gekund?

Wat ik jammer vond aan de opzet van de nulmeting was dat er alleen oog is voor de aanbodzijde. Toen Platform Mantelzorg Overijssel (PMO) later ging inventariseren, kregen we een kritischer beeld te zien. Dus zonder dat dit onze bedoeling was gaf de nulmeting vanuit Goed voor Elkaar misschien wel een te positief beeld. We hadden Arcon destijds al gevraagd om de inventarisatie van PMO te betrekken maar deze was toen nog niet beschikbaar.

Hadden de regionale bijeenkomsten een meerwaarde?

In totaal zijn er drie provinciale bijeenkomsten Goed voor Elkaar geweest. Daar kwamen ook de provinciale aandachtspunten naar voren. Aan de hand van de concrete praktijkvoorbeelden kon ik zien wat andere gemeenten ondernemen en wat nuttig is voor onze eigen gemeente.

Welke ondersteuningswensen en –behoeften leven er nog op het terrein van vrijwilligerswerk en mantelzorg?

De gevolgen van het nieuwe regeerakkoord, zorg dichtbij en de invoering van de Participatiewet zijn echte speerpunten voor ons. Het zijn lastige tijden, want de financiële middelen zijn beperkt. Tegelijkertijd groeien de wachtlijsten voor mantelzorgondersteuning en vrijwillige zorg. Als gemeenten hebben we veel behoefte aan kwalitatief cijfermateriaal. Neem bijvoorbeeld overbelaste mantelzorgers. Wie zijn die mensen? Waar zitten ze? Als we hier zicht op krijgen, weten we ook beter hoe we de beperkte financiële middelen kunnen inzetten. Omdat andere gemeenten met vergelijkbare vragen zitten, kun je dergelijke onderzoeken bundelen.

4 Conclusie en aanbevelingen

Wat heeft Goed voor Elkaar opgeleverd en wat valt er van te leren?

In dit afsluitende hoofdstuk beantwoorden we bovenstaande centrale onderzoeksvraag. We starten met een samenvattend overzicht van de belangrijkste resultaten van het programma Goed voor Elkaar. Vervolgens nemen we wat afstand van de provinciale en gemeentelijke praktijk en zetten we de leerpunten op een rij.

De kwantitatieve resultaten in een notendop

- 386 gemeenten participeerden in de nulmeting. Dit betekent dat van 93 procent van de gemeenten in beeld is gebracht hoe zij ervoor staan op het gebied van prestatieveld 4.
- Op het vlak van vrijwilligerswerkondersteuning hadden gemeenten hun zaken doorgaans net wat beter voor elkaar dan op het gebied van mantelzorgondersteuning. Maar in zijn algemeenheid was er op veel basisfuncties werk aan de winkel voor de gemeenten.
- Circa de helft van de gemeenten maakte gebruik van de mogelijkheid om een van de 47 adviseurs in te schakelen. In totaal voerden zij circa 1.400 adviesgesprekken; een gemiddelde van ongeveer 7 gesprekken per gemeente.
- 40% van de gesprekken had betrekking op vrijwilligerswerk, 30% op mantelzorg en 30% op beide.
- Veruit de meeste gesprekken gingen over vrijwilligerswerk en mantelzorg in het algemeen of over (het vertalen van) visie en beleid (in concrete interventies).
- Elke maand bezochten tussen de 200 en 1.200 mensen de website prestatieveld4.nl. Met name het eindrapport van de nulmeting en de overzichtspagina van de Prestatieveld @4-kaarten en basisfuncties waren populair.
- De Goed voor Elkaar LinkedIn groep telt bijna 300 leden en het aantal volgers van het Twitteraccount @prestatieveld4 liep geleidelijk op naar een kleine 600.

De kwalitatieve resultaten op een rij

- Provinciale adviseurs en gemeenten waarderen de opzet van Goed voor Elkaar en zijn positief over de resultaten. Ze zien vooral meerwaarde op het vlak van agendasetting, deskundigheidsbevordering en netwerkvorming.
- Als sterke punten van de aanpak worden genoemd: laagdrempelige deelname (gratis, geen bureaucratisch gedoe), regie en verantwoordelijkheid bij gemeenten (geen taken overnemen) en duidelijke kaders maar flexibiliteit en ruimte voor een lokale aanpak op maat.
- De mate van succes hangt af van de bij de gemeente beschikbare beleidscapaciteit en -expertise, de houding en ambitie van de beleidsambtenaar en de doortastendheid van de adviseur.
- Kanttekeningen worden geplaatst bij: de toekomstbestendigheid van basisfuncties, de meerwaarde van themaspecifieke regiobijeenkomsten (magere opkomst), het 'lukraak' toesturen van landelijke informatie naar gemeenten, het ontbreken van een 1-meting en het vrijblijvende karakter van de intervisie.
- Met het oog op de toekomst houdt het gemeenten vooral bezig hoe handen en voeten te geven aan het grotere beroep dat gedaan gaat worden op de inzet van vrijwilligers en mantelzorgers in het kader van bezuinigingen en de transitie AWBZ naar de Wmo.

Leerpunten en aanbevelingen

In zijn algemeenheid kan worden geconcludeerd dat de formule van Goed voor Elkaar – met de inzet van provinciale adviseurs ter stimulering en ondersteuning van het lokale beleid – goed heeft gewerkt. Er heeft een groot aantal gemeenten geparticipeerd in het programma, het vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid heeft zonder meer een kwalitatieve impuls gekregen en er is een basis gecreëerd waarop de volgende jaren kan worden voortgebouwd. De basisfuncties hebben hun werk gedaan. Dat betekent niet dat aandacht voor vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid niet langer nodig is. De recente kabinetsmaatregelen, decentralisaties en bezuinigingen maken vooruit kijken noodzakelijk. De CMO-adviseurs en gemeenten geven in dit onderzoek belangrijke signalen af. In dit laatste deel trekken wij eerst lessen uit de werkwijze en opzet van 'Goed voor Elkaar': wat valt er van te leren voor toekomstige landelijke programma's op sociaal terrein? Vervolgens gaan we in op de belangrijkste uitdagingen en aandachtspunten voor wat betreft vrijwilligerswerk- en mantelzorg(ondersteuning).

Goed voor Elkaar als 'succesformule': leerpunten en aanbevelingen

De formule van Goed voor Elkaar is een goede gebleken om landelijk beleid lokaal te laten landen. In situaties waarin een specifiek lokaal beleidsthema extra zorg en aandacht behoeft is de inrichting van een provinciale adviseurspool, die het lokale beleid ondersteunt en adviseert, een goede optie. Vanuit de ervaringen binnen Goed voor Elkaar is er evenwel een aantal aanbevelingen om deze succesformule aan kracht te laten winnen.

- *Selectie van adviseurs.* De kwaliteit en doortastendheid van de adviseur blijkt cruciaal. Om die reden is het van belang vooraf een helder competentieprofiel op te stellen, om op basis daarvan per provincie te zoeken naar de juiste mensen. Daarbij gaat het om personen en niet om organisaties. Bijvoorbeeld ook goede en ervaren gemeenteambtenaren kunnen gedeeltelijk worden vrijgespeeld om andere gemeenten in de regio van hun expertise te laten profiteren.
- *Een duidelijk richtinggevend, maar ruim kader.* Om in te kunnen spelen op de diversiteit aan lokale vragen en situaties is het van belang dat de hoofddoelen van het programma, waarop wordt geadviseerd, helder zijn, maar tegelijk niet te veel inperken.
- *Laagdrempelig is niet vrijblijvend.* De mogelijkheid van een 'gratis' advies kan vrijblijvendheid en een ongerichte inzet van de adviseur in de hand werken. Om te voorkomen dat succes te zeer afhangt van de kwaliteit en doortastendheid van zowel adviseur als gemeenteambtenaar, verdient het aanbeveling dat adviseur en gemeenten een of twee adviesgesprekken benutten om gezamenlijk te komen tot een heldere vraag met bijpassend plan van aanpak (doel, werkwijze, inzet, tijdspad, verwachte opbrengst, borging).
- *Selectie van gemeenten.* Door enkele heldere, succesbepalende eisen te verbinden aan deelname door gemeenten (zie 3) kan er tevens voor worden gezorgd dat uitsluitend gemeenten, die echt willen, worden bereikt. Dat zorgt voor meer focus en per saldo voor meer adviesuren voor de gemeenten met ambitie.
- *Voorzie vooraf in borging van resultaten.* In het plan van aanpak, dat adviseur en gemeente gezamenlijk opstellen, dient expliciet aandacht te worden besteed aan duurzame resultaten. Een belangrijk element daarin is dat het adviestraject direct aansluit bij en wordt ingebed in het reguliere beleid.

“Het dwingt je om zo objectief mogelijk stil te staan bij het eigen beleid”

Wat is de meerwaarde geweest van Goed voor Elkaar voor Apeldoorn?

Het begon allemaal met de nulmeting. Dat was heel verhelderend: het zette op een rij waar we stonden met ons vrijwilligerswerk- en mantelzorgbeleid. En de basisfuncties hielpen om ordening aan te brengen in het beleid. Door er vervolgens over in gesprek te gaan met een externe adviseur word je gedwongen om echt even kritisch stil te staan bij onderwerpen, die anders te weinig aandacht krijgen. Zo kwam een aantal nieuwe thema's in beeld, zoals seksueel misbruik. Samen met de adviseur kwamen we erop uit dat het goed zou zijn om verenigingen hierin te ondersteunen. Dat heeft ertoe geleid dat de vrijwilligerscentrale een cursusaanbod heeft ontwikkeld om vertrouwenspersonen bij verenigingen op te leiden. Daar is en wordt veel gebruik van gemaakt.

Zijn er nog meer concrete resultaten te noemen? Zaken die anders niet of minder goed waren verlopen?

De gesprekken met de adviseurs hebben zeker geholpen bij het invulling geven aan de nieuwe kadernota welzijn, die onlangs door het college is vastgesteld. Het was heel belangrijk om inhoudelijk te kunnen sparren met een extern iemand, die er met meer distantie naar kijkt, kennis meeneemt van het onderwerp en ook weet hoe andere gemeenten zaken aanpakken. Het heeft mede gezorgd voor een integralere aanpak. We waren bezig met een aparte kadernota vrijwilligerswerk, maar dat is veel breder geworden: welzijn, met vrijwilligerswerk en mantelzorg als integraal onderdeel. In de gesprekken met de adviseurs zijn veel onderwerpen de revue gepasseerd. Hoe je verbindingen versterkt binnen het vrijwilligersveld en meer efficiency creëert. Hoe je het sociale netwerk van mantelzorgers beter kunt inzetten en versterken, zodat mantelzorgers het langer volhouden. Dat heeft geleid tot allerlei verbindingen, bijvoorbeeld tussen het mantelzorgsteunpunt en het verenigingsleven.

Was de omvang van de ondersteuning voldoende om echt wat voor elkaar te krijgen?

Voor ons als grote gemeente was het prima. Die adviesgesprekken waren vooral verkennend: ze hielpen ons om de visie aan te scherpen en kaders en doelen te schetsen. Op basis daarvan konden we zelf weer verder. In Apeldoorn hebben we voldoende slagkracht om zaken zelf op te pakken en uit te werken, maar ik kan me voorstellen dat het voor kleinere gemeenten lastiger is. Als die het licht zien ontbreekt het ze vaak aan tijd om er ook uitvoering aan te geven.

Wat waren cruciale elementen in de aanpak van Goed voor Elkaar?

De nulmeting was zoals gezegd heel nuttig als vorm van bewustwording: het dwingt je om zo objectief mogelijk stil te staan bij het eigen beleid. Ook de regionale bijeenkomsten hadden toegevoegde waarde. Daar kreeg je via workshops allerlei informatie, die je dan weer mee terug neemt naar je eigen gemeente. Daarnaast hebben die bijeenkomsten een belangrijke netwerkfunctie. Door informatie en ervaringen uit te wisselen met collega's van andere gemeenten, maar ook met mensen die meer in de uitvoering zitten, kom je zelf ook weer op ideeën.

Wat had beter of anders gekund?

Het kader voor prestatieveld 4 van de Wmo, met de basisfuncties, is door de actualiteit ingehaald. Er kwamen andere prioriteiten. Het beleid veranderde gaandeweg steeds meer richting het bevorderen van eigen kracht en verantwoordelijkheid. Er is meer nadruk komen te liggen op de vanzelfsprekendheid van het doen van vrijwilligerswerk en het bieden van mantelzorg. Zaken als waardering en financiële beloning passen daar steeds minder goed bij. Maar Goed voor Elkaar bood voldoende ruimte om flexibel op deze veranderingen in te springen. Er werd niet krampachtig vastgehouden aan de basisfuncties, maar door de adviseurs goed meegedacht hoe mee te bewegen met de nieuwe actualiteit. Je scherpt elkaar daarin echt aan.

Welke ondersteuningswensen en -behoeften leven er nog op het terrein van vrijwilligerswerk en mantelzorg?

De belangrijkste vraag waar we nu voorstaan is hoe de decentralisatie van de AWBZ gaat uitpakken en tegen welke grenzen en problemen je dan aanloopt, ook met het oog op de inzet van vrijwilligers. De kaders zijn helder, dus het is nu vooral tijd om te gaan doen, beleven en ervaren. Ongetwijfeld lopen we daarbij weer tegen dingen aan en komen nieuwe vragen naar boven. Het zou goed zijn als we die vragen weer met andere gemeenten en externe adviseurs kunnen delen, om samen te zoeken naar haalbare oplossingen.

Hoe kijk je in zijn algemeenheid terug op Goed voor Elkaar?

Ik vind dit een hele waardevolle aanpak. De provinciale adviseurs vormen een belangrijke schakel tussen het landelijke beleid en de lokale situatie. Zij kunnen de vertaling maken omdat zij beide niveaus goed kennen.

Toekomstige uitdagingen voor gemeenten

Er ligt een belangrijke maatschappelijke opgave om overbelasting van mantelzorgers te voorkomen en het onbenutte potentieel aan vrijwilligers en mantelzorgers aan te spreken. Gemeenten zien de urgentie van het vraagstuk, maar hebben nog geen pasklare antwoorden. Doel van de decentralisaties is om ondersteuning dicht bij de burgers te organiseren en meer maatwerk te leveren. Deze omslag naar meer maatwerk, meer zorg in de buurt en meer samenwerking tussen aanbieders sluit goed aan bij hoe gemeenten vorm willen geven aan de Wmo. Zij willen ervoor zorgen dat de ondersteuning aansluit op wat burgers en hun omgeving zelf nog kunnen.

Dat gegeven zou gemeenten moeten aanzetten tot het ontwikkelen van een uitgesproken totaalvisie op het sociale domein, waarbij nadrukkelijk aandacht is voor de rol van vrijwilligers en mantelzorgers. Daarvoor is het nu het moment, want mantelzorg- en vrijwilligersondersteuning dient integraal deel uit te maken van de decentralisaties. Voorkomen moet worden dat gemeenten zich eerst richten op het praktisch regelen van de afzonderlijke decentralisaties, om pas daarna te werken aan vernieuwing van het aanbod en inbedding van mantelzorg- en vrijwilligersondersteuning. Dit vraagt in eerste instantie om goede afstemming en samenwerking tussen verschillende betrokkenen binnen het gemeentehuis: transitimanagers, zorginkopers en beleidsambtenaren dienen samen op te trekken!

Binnen de gemeentelijke organisatie kan de afstemming zich richten op gebieden als toegang tot de Wmo, inkoop en signalering. Goede signalering kan overbelasting van mantelzorgers voorkomen. Zo is het denkbaar dat cliënten al eerder in beeld zijn bij het Wmo-loket.

Verder dient meer dan ooit tevoren in samenhang gekeken te worden naar het ondersteuningsveld en de verschillende partijen die hierin opereren, opdat een effectieve, efficiënte en afgestemde ondersteuningsstructuur ontstaat. Samenwerking tussen gemeenten, zorgkantoren en zorgverzekeraars is nodig om (financiële) schotten tussen Wmo, AWBZ en Zvw te slechten. Voorts staan gemeenten voor de uitdaging om lokale netwerken verder te versterken. Het vraagt om een krachtige inzet op verbinding met en tussen mantelzorgsteunpunten, welzijn, cliëntondersteuning (MEE), eerstelijns AWBZ zorgaanbieders en vrijwilligers. Dergelijke partijen kunnen nauwer worden betrokken bij de invulling en uitvoering van het beleid. Een professioneel, zelfstandig en herkenbaar lokaal en regionaal steunpunt, dat aandacht vraagt voor, werk maakt van en andere partijen betreft bij het versterken van de civil society en het vergroten van burgerkracht, is hierbij onontbeerlijk.

Daarnaast wordt het nog belangrijker om aansluiting te zoeken bij en gebruik te maken van de mogelijkheden van reguliere organisaties in andere sectoren, die van oudsher belangrijk zijn in de civil society. In dat kader valt onder meer te denken aan sportverenigingen, scholen, zorgorganisaties en culturele instellingen. Dit soort lokale spelers maken als geen ander gebruik van burgerkracht en hebben tezamen een enorm bereik. Door hen nog meer in stelling te brengen kan veel worden bereikt.

Tenslotte

De slotconclusie luidt dat een vitale infrastructuur voor vrijwilligerswerk en mantelzorg juist nu – met het oog op de decentralisaties en transitie – essentieel is. Het is een onderwerp dat expliciete aandacht behoeft in de transitieplannen, zowel op landelijk als lokaal niveau. Vrijwilligerswerk- en mantelzorgondersteuning dus als essentiële voorwaarde om de transitie *goed voor elkaar* te krijgen!

“Het gaf me de gelegenheid om het thema snel eigen te maken”

Op wat manier heeft Diemen gebruik gemaakt van Goed voor Elkaar?

Toen ik in halverwege 2011 terugkwam van verlof lag er een opdracht om een notitie mantelzorg op te stellen. De huidige vormen van mantelzorgondersteuning in Diemen zijn in kaart gebracht en er is beter zicht op ervaringen met de huidige ondersteuning en wat er beter kan. We hebben de positie van mantelzorgers apart benoemd. Die notitie was er sowieso wel gekomen, maar door Goed voor Elkaar is dat een stuk makkelijker gemaakt. Het gaf me de gelegenheid om het thema snel eigen te maken en bijgepraat te worden over actuele ontwikkelingen. In de beginperiode van Goed voor Elkaar was er al een notitie vrijwilligersbeleid opgesteld.

Welke resultaten hebben jullie behaald?

In november 2012 is in Diemen de notitie mantelzorgbeleid vastgesteld. Een van de belangrijkste resultaten is het voorstel om de subsidie aan Markant, het centrum voor mantelzorgers vanaf 2013 structureel te verhogen met € 10.000. Speerpunten voor de periode 2013-2016 zijn:

- Vroegtijdig de verschillende vormen van ondersteuning bij mantelzorgers onder de aandacht brengen.
- Inzetten op vroegtijdige signalering van overbelasting van mantelzorgers door training van eerstelijns hulpverleners.
- Realiseren van een aanbod van informele respijtzorg.
- Continue aandacht voor de positie van de mantelzorger op de beleidsterreinen wonen, welzijn en zorg.

Hoe zijn jullie daartoe gekomen?

Samen met de adviseur is in 2011 besproken wat in Diemen realistisch is om aan te werken. De adviseur stuurde me informatie toe, zoals een landelijke benchmark Wmo en Mantelzorg anno 2010 van het SGBO. Daarnaast voerde ik samen met de betrokken wethouder oriënterende gesprekken met de Wmo-raad, zorgvrijwilligers en de lokale ouderenbond. Aan de hand van de basisfuncties voor mantelzorg hebben we gekeken naar het huidige aanbod en wat daarin ontbreekt. Ook de mantelzorgconsulent van Markant was daar bij betrokken.

Wat gaan jullie concreet doen?

Op 7 november is het er het lokale mantelzorgdiner. Daar worden mantelzorgers in het zonnetje gezet. Verder willen we in het huis- aan huisblad van de gemeente (dat vier keer per jaar verschijnt), aandacht besteden aan de verschillende vormen van ondersteuning. We vinden het belangrijk om mensen goed te informeren en te voorkomen dat zij overbelast raken. Een andere nieuwe ontwikkeling is dat we de mantelzorger meer een rol gaan geven binnen het keukentafelgesprek in het kader van de Wmo. Alle back-office medewerkers van het servicepunt van de gemeente gaan op een andere manier werken.

Wat waren sterke punten in de aanpak van de geboden ondersteuning?

Juist het individuele aspect van Goed voor Elkaar was heel handig. De adviseur is pro-actief en benaderde mij persoonlijk. Hij heeft veel kennis van mantelzorg en is in staat dit te vertalen naar de praktijk van de gemeente. Met zijn kennis kon hij me snel een overzicht geven van ontwikkelingen en initiatieven elders.

Hoe kijk je terug op het programma Goed voor Elkaar?

VWS heeft er baat bij dat de thema's vrijwilligerswerk en mantelzorg op de gemeentelijke agenda komen. Met de ondersteuning van Goed voor Elkaar is daar een impuls aan gegeven. Er was ook een regionale bijeenkomst over mantelzorg, maar daar had ik op dat moment niet zo veel behoefte aan. Ik had niet het idee dat ik daar op dat moment veel kon halen.

Welke ondersteuningswensen en -behoeften leven er nog op het terrein van vrijwilligerswerk en mantelzorg?

Actuele thema's uit het regeerakkoord, zoals de decentralisatie van de Verzorging en veranderingen binnen ZZP's behoeven nog wel enige toelichting en uitwerking. Dit hoeft niet perse regionaal, maar kan ook landelijk. Bijeenkomsten waar iemand vertelt over actuele ontwikkelingen in combinatie met een concreet praktijkvoorbeeld zijn soms heel inspirerend en nuttig. Ik kan me voorstellen dat er vanuit het Transitiebureau Begeleiding straks ook dergelijke bijeenkomsten gaan plaatsvinden.